

Darja Mihelič

Vsakdan srednjeveškega Kopra v odsevu mestnih statutov

MIHELIČ Darja, red. prof. dr., znanstvena svetnica
v pokoju, Murnikova ulica 18, SI-1000 Ljubljana,
mihelic@zrc-sazu.si

352.071(497.4Koper) "653"

VSAKDAN SREDNJEVEŠKEGA KOPRA V ODSEVU MESTNIH STATUTOV

Koprski statuti iz 1423 so po vsebini razdeljeni v štiri dele (»knjige«). Skupaj vsebujejo 244 statutarnih določil (»poglavij«), ki so celovito urejala bistvene plati javnega in zasebnega življenja v mestu in njegovi okolici. Prispevek se osredotoča na nekatere vsebine vsakdanjega življenja, ki jih urejajo statuti, in skozi statutarne odloke konkretizira in dopolnjuje podobo nekdanje *civitas Iustinopolis*.

Ključne besede: srednji vek, Koper, koprski statuti, mestno življenje, liber niger

MIHELIČ Darja, PhD, Professor, Scientific
Councillor, retired, Murnikova ulica 18,
SI-1000 Ljubljana, mihelic@zrc-sazu.si

352.071(497.4Koper) "653"

EVERYDAY LIFE IN MEDIEVAL KOPER AS REFLECTED IN THE CITY STATUTES

The Statutes of Koper of 1423 were divided into four parts (»books«). In total, they contain 244 statutory provisions (»chapters«), which comprehensively regulated the essential aspects of public and private life in and around the city. The article focuses on some of the aspects of everyday life regulated by the statutes and, through the statute decrees, concretizes and completes the image of the former *civitas Iustinopolis*.

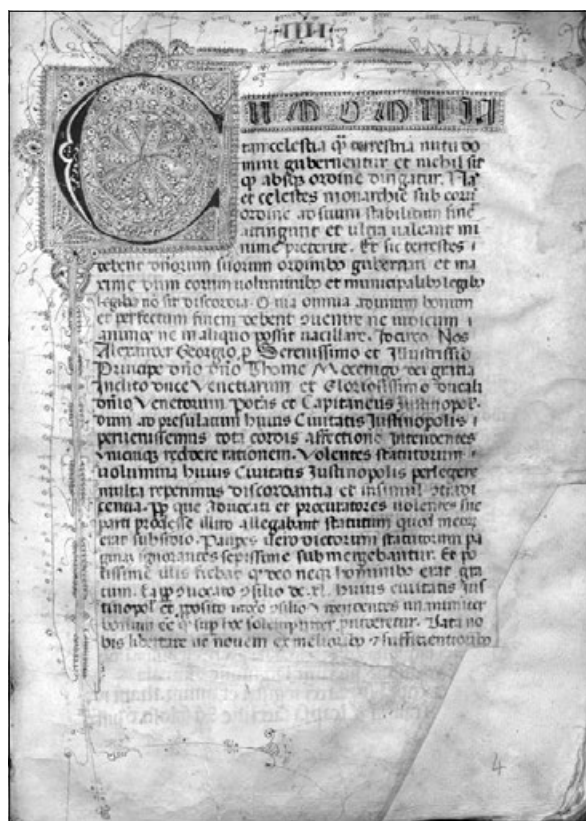
Keywords: medieval, Koper, Statutes of Koper, city life, liber niger

Povédnost mestnih statutow

Srednjeveški mestni statuti so urejali različne plati življenja v mestni skupnosti. Posegali so na področje mestne uprave, gospodarstva, družinskega, kazenskega prava, javnega življenja itd.¹ Vnesti so skušali red v obstoječo vsakdanjo prakso. Vsebovali so teoretična načela o običajni uveljavljeni in dovoljeni ureditvi ter o njenih kaznivih kršitvah. Določila statutow so se oblikovala v delni medsebojni odvisnosti in pod vplivom sosednjih mest. V mestih, podrejenih Benetkam, kamor je sodil tudi Koper, je prihajalo do prilagajanja starih pravnih praks beneškim interesom in zahtevam. Iz statutar-nih predpisov, ki urejajo konkretno problematiko življenja v mestu, je mogoče izluščiti številne značilnosti mestnega okolja, njegovega življenjskega utripa in vsakdana. To velja tudi za statute srednjeveškega Kopra iz 1423,² ki s svojimi podatki dopolnjujejo, konkretizirajo in pestrijo podobo nekdanje *civitas Iustinopolis*.

Mesto je imelo svoj veliki in mali svet in razvejano upravo, ki je posegala v vse pore mestnega življenja. Načeloval mu je podestat in kapitan (imenovan tudi pretor), s štirimi sodniki, v upravi pa so sodelovali še dva vicedomina, dva cenilca, štirje nadzorniki justiciarji, šest odvetnikov, notranji in zunanji nadzornik, komunski blagajnik, komunski nadzornik, različni pisarji (*cancellarius*), ključarji mestnih vrat ter še več drugih mestnih uslužbencev do klicarja, ki je obveščal meščane o pomembnih dogodkih, javnih dražbah, iskanih osebah, izgubljenih listinah ipd. Mestna špitala sta nudila zatočišče bolnikom in revežem. Mesto je imelo plačanega zdravnika. Za nedoletne sirote in neobgljene so skrbeli varuhi.

Prebivalci Kopra so imeli do komune³ obveznosti (*angaria*). Nihče ni bil izvzet od njih, čeprav je bil pod oblastjo klerika ((knjiga) I, (poglavje) 28). Priseljenci v Koper so bili po preteku petih let prosti obveznosti in so postali koprski meščani, morali

Detajl (list 4) koprskih statutow
(Archivio di Stato di Venezia)

pa so se dati popisati podestatovemu pisarju (I, 29). Dacarji so morali v roku enega leta pobrati od dolžnikov obračunane davke (II, 13). Koprski meščani so morali do Marijinega vnebovzvetja plačati dožev *congium* za graškega patriarha in stražnino za varuhe vinogradov in polj (III, 49).

Statuti opisujejo elemente fizionomije mestnega urbanega jedra⁴ in koprskega podeželskega ozemlja. Za prvega omenjajo mestne četrti z mestnimi trgi in obzidnimi vrati. Ta so bila: vrata sv. Martina, Stolnična, Zubenaška, Bošedraška, sv. Petra, Izolska, sv. Tomaža, Pretorska, vrata Pusterla, Nova vrata, Velika vrata⁵ in Brazzolska vrata.⁶ Na vrata sv. Martina, Bošedraška, sv. Petra, sv. Tomaža in

¹ Mihelič, Vsakdanje življenje; Mihelič, Gli statuti.

² Ohranjena sta dva rokopisna izvirnika koprskih statutow iz 1423, enega hrani Državni arhiv v Benetkah (Archivio di Stato di Venezia), drugi je v hrambi Državnega arhiva na Reki (Državni arhiv u Rijeci). Sklici v prispevku se nanašajo na objavo reškega primerka: Margetič, Statut koprškega.

³ Za to institucijo se v literaturi uporablja tudi oblika komun.

⁴ Rogoznica, Koper: urbana geneza; Mlacović, Koper v poznem; kolega Dušan Mlacović mi je bil v veliko pomoč pri ubikaciji nekaterih objektov, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

⁵ Na območju Velikih vrat je so bili v (poznejši) Calle degli Ebrei (današnji Triglavski ulici) nastanjeni Judje, ki so v Kopru posojali denar na obresti.

⁶ Zanimivo primerjavo omogoča Likar, Arhitektura in razvoj; prim tudi Žitko, Vrata Muda.

Velika so pazili po štirje prikriti čuvaji, na ostala pa po dva, kar verjetno nakazuje pomen in obljudečnost tamkajšnjih mestnih okolij. Od drugih vidnih objektov se omenja mestni stolp s stopnicami in zvonom, od koder je klicar objavljaj razglase. Na stolpu sta bili označeni dve dolžinski meri (veliki in mali beneški laketi (*brazolarium*))⁷ za izmero tkanin ob trgovanju. Zaporne so pridržali v ječah,⁸ verjetno je bil blizu postavljen tudi sramotilni steber. Na glavnem trgu, kjer je bila tržnica, je stal kamen z votlimi merami za merjenje sipkih živil. V mestu se omenjajo stolna cerkev, cerkev sv. Frančiška⁹ in dva špitala: sv. Nazarija na današnjem Prešernovem trgu in špital za reveže sv. Marka na današnjem Muzejskem trgu, ustanovljen iz zapuščine gospoda Marka Trivizana iz Benetk. Omenja se predel Brolo, ki so ga statuti šteli pred uničevanjem in onesnaženjem in *Campo Marcio*, ki je bil porasel s travo. Mesto so prepredale javne poti. Statuti so skrbeli za njihovo prehodnost in snažnost. Od gospodarskih objektov sta bili pomembni mesnica in ribarnica,¹⁰ kjer so prodajali meso in ribe. Kruh so pekli v krušnih pečeh. Družabno življenje se je odvijalo v gostilnah. Ob bivanjskih hišah so bili vrtovi, v mestu je bilo tudi nekaj staj za živino.

Statuti so obravnavali tudi koprsko kmetijsko zaledje, ki je bilo zelo obsežno.¹¹ Namakali so ga vodotoki in izviri. Glavni rečici sta bili Rižana in Badaševica, prečkale pa so ga javne poti, na katerih se omenjata most *Traulolchi* (*Canzani*) in lesen most (prek Badaševice) na trasi proti Montinjanu. V zaledju naštevajo statuti številne vasi, na Rižani mline in gostilno, omenjajo se tudi oljčni mlini – torklje. Vodilna kultura, ki je prevladovala na

Koprskem, je bila trta, sicer pa so tam rastle oljke, jablane in drugo sadno drevje ter kostanji, uspevali so travniki, pašniki, gozd, za gospodarstvo so bile pomembne soline.¹² Statuti so urejali razmere na koprskem komunskem ali dodeljenem (*diuisum*) podeželju. Predpisovali so tudi pravila delovanja okoliških kmetov.

Statutarni odloki so skrbeli za urbani prostor in za mestno zaledje tako glede njegove urejenosti, zaščite in kultiviranosti, kot glede njegovega lastništva. Urejali so poslovanje z nepremičninami od njihovega koriščenja v pridobitne namene v obliki zakupov in najemov do odtujitev v obliki prodaj, dražb in zapuščin.

Na poslovno dejavnost v mestu so vplivali v statutih navedeni obvezni prazniki, ko so nekatere dejavnosti zastale: 15 dni pred in 15 po božiču, prav toliko pred in po prazniku vstajenja (velike noči), enako pred in po sv. Petru (28. junija) in po Marijinem vnebovzetju (15. avgusta) do sv. Mihaela (29. septembra), kljub praznikom pa se je tedaj smelo terjati dajatev za hišo (*casaticum*) in plačilo za delo (*premium laboris*) (II, 102).

Statuti so urejali razmerja med delodajalci in plačanimi delavci. Če so se ti zavezali, da bodo šli delat, pa tega niso storili, so bili oglobljeni (II, 99). Kdor je vnaprej prejel denar za delo in ni prišel delat, je moral denar vrniti (II, 100). Sužnji in delavci, ki so šli brez soglasja gospodarja delat za drugega (npr. ob trgatvi) in niso dali od zaslužka nič gospodarju, so bili oglobljeni ali pa so morali stati ob sramotilnem stebru (I, 10). Statuti so urejali prekinitev delovnega razmerja in poračunavanje plačanih delavcev z gospodarji (I, 11). Prepovedano je bilo speljati tujega delavca (I, 14). Moškega ali ženskega sorodnika ali delavca, ki je pripadal drugemu, je bilo prepovedano odpeljati *extra terram* (I, 15). Če je kdo vedel ali nevedel plačal poroštvo za tuje sužnje ali delavce, je njihovemu gospodarju pripadla protivrednost poročstva iz porokovega imetja (I, 12). Krčmar ni smel sprejeti zastave od sužnja ali plačanega delavca (I, 13).

Statuti so posegali tudi v intimno sfero Koprčanov, namreč njihovo družinsko življenje. Obrav-

⁷ Daljši 679 mm in krajši 639 mm, prim. Herkov, *Mjere Hrvatskog Primorja*, 100.

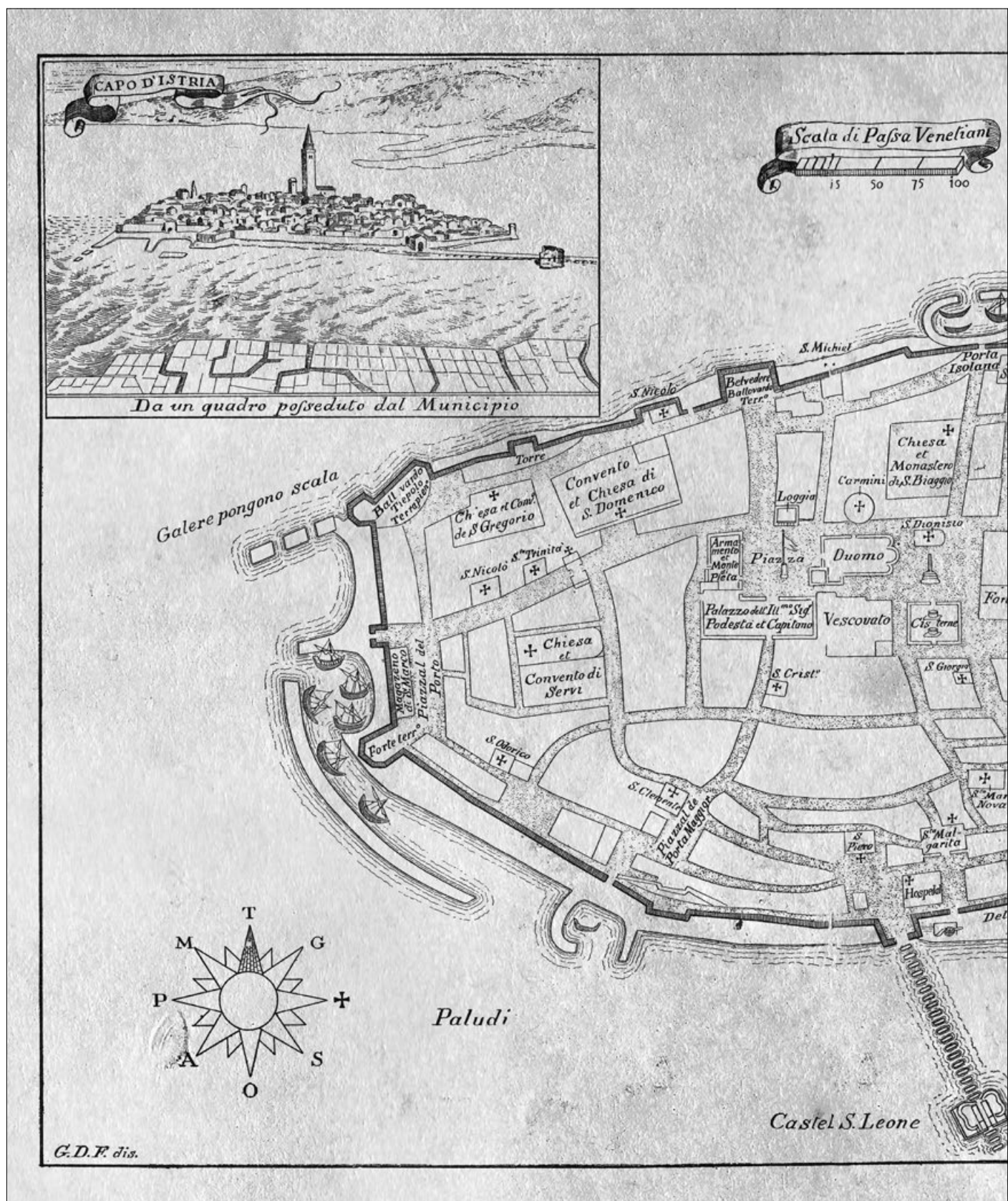
⁸ Ječe so bile ob komunski palači: Radossi, *Monumenta heraldica*, 19–20.

⁹ Njena zakristija, v kateri so hranili pomembne dokumente, je omenjena na hrbtni strani lista 4 rokopisa koprskih statutov, ki ga hrani Archivio di Stato di Venezia.

¹⁰ Obe sta bili ob morju, mesnica v predelu Brazzolo, ribarnica ob pristanišču ob vratih sv. Martina, kjer je bilo tudi skladišče soli, ki pa ga statuti ne omenjajo.

¹¹ Po Benussi, *Frammento demografico naj bi Koper z okolišem vred 1533 štel med 7.000 in 8.000 prebivalcev, 1548 pa kar 9.000 do 10.000. L. 1554 ga je prizadela kužna bolezen, ki jo je po enem poročilu preživelo 3.500, po drugem pa le 2.300 ljudi. Benussi zaključuje, da ožje mesto, ko se je bolezen poglobila, ni štel več kot 3.000, okoliš pa 5.000 prebivalcev.*

¹² Bonin, *Delovanje koprskih solin*.

Načrt Kopra iz 1619 (Rogoznica, Koper: urbana geneza, 33)

navali so ga s poudarkom na premoženjski plati. V navadi je bila skupnost imetja med zakoncema »kot brat in sestra«. Številni predpisi so se posvečali zadolževanju, testamentom in dedovanju zakoncev. Opredeljevali so tudi poslovne in premoženjske pravice žena in deloma otrok, kakor tudi skrbništvo za sirote.

Delovni ritem so v letu rahljali številni v statutih podrobno navedeni prazniki in dnevi,¹³ ko se določena opravila niso popravljala. Delovni teden je trajal od ponedeljka do sobotnega večernega zvonjenja, ko so se tudi gostilne zaprle. Zvon ure je udarjal zjutraj (*in mane*), ob uri *tercie* (ob 9. uri dopoldne), *none* (ob 15. uri) in za večerno mašo (*ad uesteras*). Več mestnih uslužbencev se je moralo ravnati po teh urnikih: od jutra do devetih in od treh do večera. Kdaj so Koprčani uživali dnevne obroke hrane, iz statotov ni razvidno, pač pa moremo iz ponudbe v prehranskih obratih in na trgu ter iz pridelkov zaledja povzeti sestavine jedilnikov: žitarice, moka, kruh, mleko, skuta, sir, živila, sadje, kostanj, zelišča, vino, *mustarda*, olje, sol, med, sveže meso drobnice, sveža in soljena svinjina, kokoši, kopuni, piščanci, fazani, jerebice, zajci, kozlički, jagnjeta, jajca. Glede bivanjskega udobja za domačimi zidovi iz statotov ne izvemo dosti – omenja se npr. postelja z blazino, odejo in rjuhami kot predmet zapuščine pokojnega zakonca.

Mestni statuti so praviloma vsebovali sklop, ki je predpisoval vedenje v javnosti ter sankcije za kazniva dejanja, ki so ogrožala

¹³ Margetić, *Statut koprskega*, 3–5.

varnost mesta in njegovih prebivalcev. Prizadevali so si za javni red in mir. Skušali so zavarovati nedotakljivost premoženja. Glede nedovoljenega obnašanja statuti običajno omenjajo bogokletje, klevetanje, žalitve, prepire, tepež, lasanje, a tudi ostrejšje spopade, ki so se lahko končali celo tragično.

V koprskih statutih predpisov glede kriminalnih deliktov ni: *ciuitas Iustinopolis* s svojim distriktom se je v kriminalnih zadevah ravnala po statutih in uredbah beneške komune (I, 2). Statutarni kodeks omenja le prepoved prodaje kristjana ali kristjanke, prepoved bogokletja, družabno življenje v gostilnah pa omejuje le na dnevni čas in prepoveduje zabavo z nedovoljenimi igrami na srečo. »Manjkajoča« kazenska določila pa so nakazana v ločenem dokumentu *Liber niger*, ki se hrani v fondu starega koprskega mestnega arhiva v Državnem arhivu v Benetkah (Archivio di Stato di Venezia).

Koprskaa uprava, javne službe in socialne ustanove

Na čelu srednjeveškega Kopra je bil podestat in kapitan, tudi pretor, najvišja kolektivna organa pa sta bila veliki in mali svet. Sinovi tistih, ki so bili že njegovi člani, so bili sprejeti v veliki svet po dopolnjenem dvajsetem letu. Novi svétniki so bili vpisani v *register generalis* (III, 48). Koprski uradniki so bili voljeni v velikem svetu po statutarno predpisanem postopku (III, 1). Medtem ko so štirje sodniki, komunski pisar, štirje nadzorniki *iusticiarii* ter zunanji in notranji nadzornik (*superstes*) za svoje delo prejemali plačo (od 6 liber do 1 libre in 7 soldov¹⁴ mesečno), sta dva cenilca in šest odvetnikov delala brez komunskega plačila (III, 2). Statuti posebej ne navajajo, kakšen je bil status mestnega klicarja (*preco*), ki je bil zadolžen in je skrbel za obveščanje mestnih prebivalcev o pomembnejših dogodkih, dražbah in prodajah nepremičnin.

Delovno mesto sodnikov, ki so zasedali najvišjo funkcijo za podestatom, je bilo sodišče. Pozivu na sodišče se je bilo treba obvezno odzvati. Če poklicani ni prišel pred sodišče, je bil za prvi poklic kaznovan z globo do 5 liber, drugič do 10, tretjič pa za poljubno vsoto (II, 60). Za obtožene, ki so se

ogibali prisostvovanju pred sodiščem, so statuti določali, da ne smejo iz mesta, dokler ne odgovarjajo tožniku, sicer se je razsodilo s pomočjo prič in drugih dokazov (II, 83).

Komuna je imela šest uradnih komunskih odvetnikov, na katere se je mogel in moral v pravdi obrniti vsak, razen če je želel biti sam svoj advokat (III, 10). Te dejavnosti ni smel opravljati klerik (III, 11). Zaradi navzkrižja interesov tudi sodnik ali uradnik ni smel biti navzoč pri kazni ali pravdi, glede katere je bil sam odvetnik ali sodnik (III, 9).

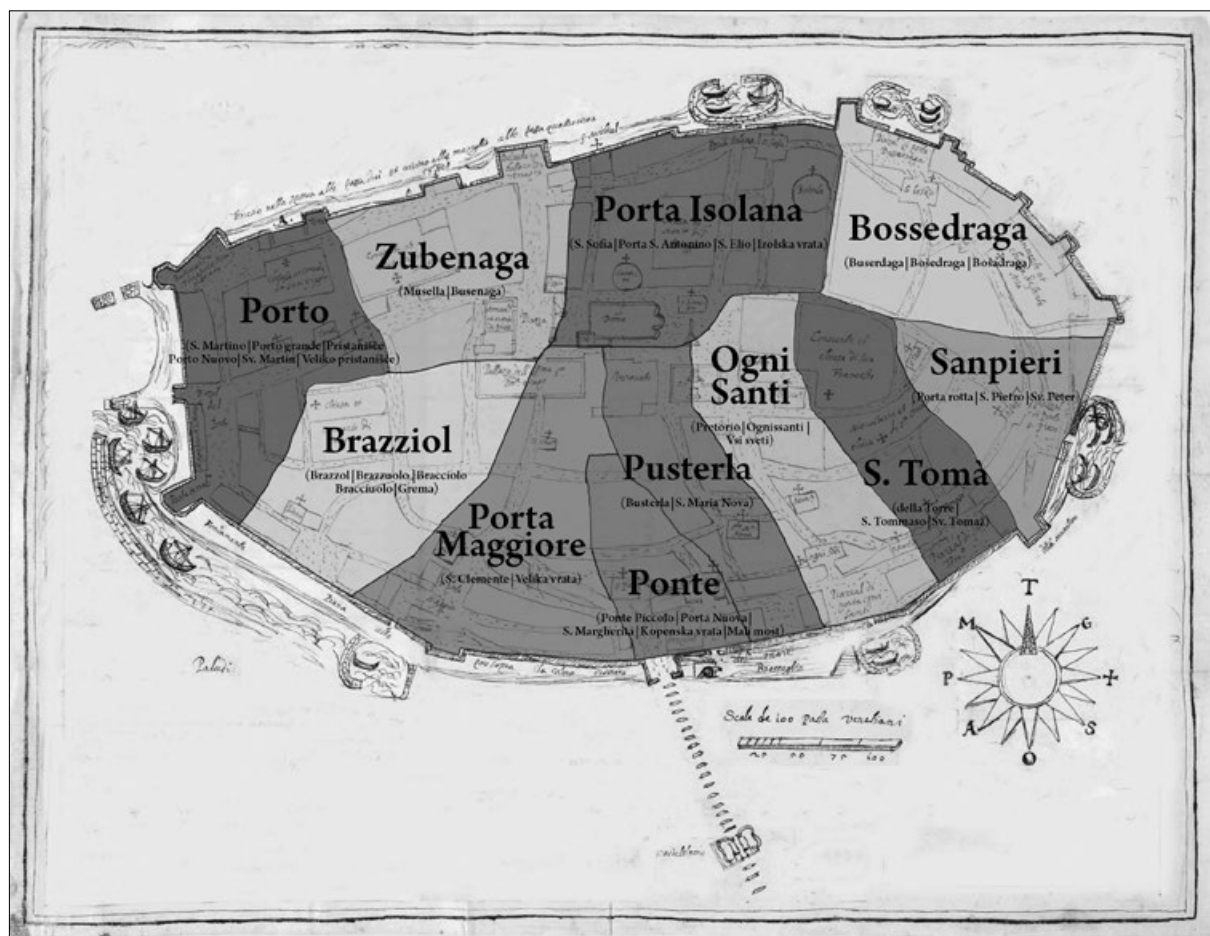
V Kopru so pogosto izvajali dražbe nepremičnin dolžnikov za zadostitev upnikom. Na skrbi jih je imel dražbeni urad (*officium extimarie*), katerega poslovanje so statuti podrobno določali (III, 14). Cenilci (*exstimator*) so imeli pisarja, ki je moral svoje zvezke pokazati v prisotnosti vsaj enega vicedomina (*vicedominus*) in ga izročiti vicedominom v vicedominarijo (*vicedominaria*), kjer so ti imeli svoj sedež (III, 40).

Urad vicedominov¹⁵ statuti zelo obsežno obravnavajo (III, 17). Po dva vicedomina sta bila postavljena za eno leto, v uradu pa sta morala biti od jutra do devetih in od treh do večera. Delala sta šest dni v tednu, v času trgatve pa pet. V svoje kodekse – vicedominske knjige sta beležila notarske zapise: testamente, ženitne dogovore, prodaje in njihove objave, odpovedi imetju, darovnice, inventarje, menjave, delitve. Prejemala sta plačilo glede na vrsto vicedominiranega dokumenta. Statuti so si prizadevali zagotoviti verodostojnosti zapisov in instrumentov, zabeleženih v vicedominskih knjigah (II, 103). Predpisovali so postopek, po katerem se je na osnovi vpisa v vicedominski knjigi dal izdelati avtentičen zapis (II, 104).

Statuti omenjajo več vrst pisarjev (*cancelarius*): komunskega (III, 2), podestatovega (III, 7, 8) in pisarja dražbenega urada (III, 15). Med javne komunske službe so spadali tudi komunski blagajniki ali komorniki (*camerarius*), ki so bili prokuratorji in varuhi imetja (*cataverius*) komune. Nadzirali so stvari, ki so pripadale komuni (III, 12). Pomembne naloge v nadzoru izvajanja prehranskih poklicev, trgovanja in mer pa so imeli štirje *iusticiarii*.

¹⁴ Veljalo je razmerje: 1 libra = 20 soldov = 240 denaričev; 1 sold = 12 denaričev.

¹⁵ Darovec, *Ruolo dei vicedomini*.

Predeli Kopra po načrtu iz 1619 (*Rogoznica, Koper: urbana geneza*, 152)

Za vzdrževanje in prehodnost javnih površin v mestu je skrbel notranji nadzornik (*superstes interior*) (III, 25), za prometnice na koprskem ozemlju zunaj mesta pa *superstes uiarum extrinsecarum* (III, 23).

Mestnim četrtm so načelovali ključarji (*caviderii portarum*). Na praznik sv. Petra (28. junija) so jih vsako leto izbrali prebivalci osmih četrti, imenovanih po mestnih vratih: sv. Martina, Brazzolska, Velika, Pretorska, sv. Tomaža, sv. Petra, Bošedraška in Izolska. Letna plača vsakega je znašala 100 liber (III, 18). Skrivni čuvaji (*guardiani celati*) pa so nadzirali 12 mestnih vrat: sv. Martina štirje, Stolnična dva, Zubenaška dva, Bošedraška štirje, sv. Petra štirje, Izolska dva, sv. Tomaža štirje, Pretorska dva, vrata Pusterla dva, Nova vrata dva, Velika vrata štirje, Brazzolska dva. Podestatovemu pisarju so še isti dan ob kateremkoli času prijavljali vse škode na obdelanih površinah, povzročitelje in živali. Pisar je to zabeležil in v treh dneh poklical toženca

na zagovor. Podestat in sodniki so čuvaje izbrali 1. marca za eno leto (III, 1).

Pisarji komune, cenilcev ali komunskih uradnikov so morali imeti *privilegium artis notarie*¹⁶ in ga pokazati podestatu preden so zaprisegli za službo (III, 37). Tudi vicedomina sta prihajala iz vrst notarjev,¹⁷ s privilegijem za opravljanje notarske dejavnosti. Poklic javnih notarjev so koprski statuti preudarno obravnavali (III, 19). Notar, za prošeno za pripravo javne listine, je moral to opraviti in potrditi v 15 dneh, plačilo za svojo storitev pa naj bi dobil še istega ali naslednjega dne (III, 20). Največ notarskih zapisov je beležilo poslovne dolgove. Dolžnik je bil lahko posameznik ali jih je bilo več. Pri skupni zadolžitvi več dolžnikov so za dolg odgovarjali vsi. Pôroki, ki so se zavezali dolžnika

¹⁶ Darovec, *Cum lampulo mantelli*.

¹⁷ Darovec, *Notarjeva javna vera*; Darovec, *Auscultauerint cum notario*.

conseruare indepnem, so bili odgovorni za vračilo dolga, če ga dolжник ni vrnil (II, 85). Dolg v zadolžnici se je poravnal iz imetja glavnega dolžnika (*debitor principalis*). Kadar je bilo dolžnikov več, je vsak odgovarjal za svoj del dolga. Če upnik od posameznika ni dobil povrnjenega celotnega njegovega dela, je razliko izterjal od drugih dolžnikov; če ni uspel, se je za izterjavo obrnil na pôroke. Če upniki glavnih dolžnikov niso našli, so se obrnili na podestata; na domu so nato dolžnika iskali tri dni, če ga niso našli, so se zatekli k premoženju pôrokov. Pri skupnem dolgu moža in žene je mož odgovarjal za ves dolg. Brez ženinega dovoljenja je za zadovoljitev upnika lahko dal na dražbo njuno skupno imetje (II, 86, 87). Kreditor, ki si dolga ni povrnil iz ene prodane posesti dolžnika, se je zatekel k naslednji (II, 90, 91, 92). Če dolжник ni imel iz česa vrniti dolga, so upniki lahko zasegli tudi tisto njegovo imetje, ki ga je odtujil po sklenitvi zadolžnice. Poravnave so si sledile glede na zaporedje zadolžitve (II, 89). Ob poravnavi so morali upniki dolžniku vrniti razveljavljeno zadolžnico (II, 88).

Po desetih letih zapis o dolgu ni bil več veljaven, zato ga je bilo treba prej obnoviti. Dolжник ga je moral potrditi s prisego. Če je bil zapis izgubljen, dolžnika pa ni bilo, se je zapis trikrat oklical; če dolжник ni prišel, je pisar instrument obnovil (II, 65). Zadolžnice tujcev so se obnavljale znotraj roka 20 let (II, 67). Če se je listina izgubila v rokah sodišča, jo je klicar oklical, podestat pa je dal za upnika izdelati nov izvod. Če pa izgubljeni dokument ni bil predstavljen na sodišču, je bilo za njegovo obnovo potrebno soglasje dolžnika (II, 84). Zadolžnice proti drugi osebi niso kot vrednostni papir prosto prehajale iz rok v roke. Če je bilo v njih zabeleženo opolnomočenje, da nastopa kot upnik tisti, v katerega rokah je listina (*in cuius manu instrumentum apparuerit*), je to veljalo le, če je bil v zapisu imenovan glavni upnik ali če je imel imetnik instrumenta darovnico ali zastopstvo glavnega upnika (II, 82).

Notarji so bili nepogrešljivi pri pisanju oporok. Opremljeni s papirjem, peresom in pisalnim trstom (*carta, pena, calamoque ornati*)¹⁸ so se morali brez

oklevanja odzvati vabilu, da zabeležijo testament (II, 49). Z overovitvenimi dodatki je notar opremil tudi lastnoročni zapis, za katerega je testator v prisotnosti vicedomina zagotovil, da je njegova oporoka. Ob branju testamenta so bili prisotni: oporočitelj, notar, vicedomin in priče. Pred smrtjo testatorja se je oporoka spravila v vicedominarijo komune v temu namenjeno skrinjo z dvema ključavnicama in tremi ključi, ki so jih hranili oba vicedomina in sodnik, ki ga je določil podestat.

Če je kdo od meščanov umrl zunaj Kopra in zapisal testament, je bilo treba tega predstaviti koprski oblasti v določenem roku (II, 50). Kdor je zapisal testament, dodatka k oporoki (*codicillum*) ni smel več spreminjati (II, 51). Notarji, ki so zapisali testament, so morali dediče obvestiti o volilih (III, 39).

Srednjeveški Koper je skrbel za uboge: bolniki in reveži so našli zatočišče v dveh mestnih špitalih,¹⁹ v špitalu sv. Nazarija na današnjem Prešernovem trgu in v špitalu sv. Marka na Muzejskem trgu. Prvemu so pripadli številni prispevki. Prejemal je volila, namenjena za dušo pokojnika, ki niso bila porabljena v enem letu (II, 53). Cerkvena oseba, ki ji je bila zapuščena nepremičnina, je morala za to ustrezno skrbeti, sicer se je posest prodala. Četrtno izkupička je prejel špital sv. Nazarija neposredno, tri četrtine pa so prešle v fond beneških posojil za korist in rast špitala, prejemal pa jih je po potrebi (II, 81). Imetje dekleta, ki se je poročilo brez soglasja varuha, ki ni bil njen bližnji sorodnik, bi pripadlo komuni in špitalu sv. Nazarija (I, 19). Kruh neustrezne teže, ki so ga spekli koprski peki ali pekovke, so prejeli zaporniki ali reveži špitala (III, 43). Ob špitalu je bilo obdelano zemljišče. Če so ga živali potacale, je škodo poravnal najbližji sosed s takimi živalmi (III, 44). Podestat in kapitan je vsako leto izbral dva skrbnika (prokuratorja) špitala sv. Nazarija, medtem ko je bil prior špitala za eno leto izvoljen v velikem svetu. Prior je imel služkinjo (*pe-dissequa*), ki je v špitalu skrbela za bolne in uboge. V špital je vsak dan prihajal duhovnik opravljat maše (III, 4). Špital sv. Marka za reveže, ustanovljen

¹⁸ Poleg papirja naj bi imeli dve vrsti pisal (*pena in calamus*), ne pa črnilnika (*calamarius*), ki je bil nujni notarjev pripomoček in ga redno omenjajo tudi investiture notarjev (Darovec, *Cum lampulo mantelli*). V natisu statuten iz 1668

(*Barbadicus, Statuta Iustinopolis*, 40) se v tej zvezi omenjajo papir, pero in črnilnik (*calamarius*), ne pa pisalo *calamus*. Tako bi verjetno moralo biti navedeno tudi v statutih iz 1423, kjer je v tem primeru izostala označitev okrajšave nad besedo *calamarius*.

¹⁹ Bonin, *Ubožne ustanove*.

iz zapuščine *ser* Marca Trivisana iz Benetk, je stal v četrti Zubenaga na današnjem Muzejskem trgu. Njegovo imetje so upravljali štirje komisarji: škof, dva koprška modreca in sodni komisar, ki je bil imenovan v skladu s statuti (III, 6).

V Kopru je deloval plačan zdravnik, ki se ome-nja posredno: Ranjena oseba se ni smela izročiti oblasti, češ da je zdrava, brez soglasja *medico phi-sico salariato pro comuni Iustinopolis* v prisotnosti podestata (III, 22).

Podestat in kapitan je imel glavno besedo pri imenovanju dveh prokuratorjev stolne cerkve za tri leta, ki ju je izbral po posvetu s škofom. Vsako leto ju je potrdil veliki svet. K tema dvema je smel škof izbrati tretjega skrbnika, ki je bil duhovnik. Enkrat mesečno so prokuratorji v vicedominariji preverjali zapuščinska volila cerkvi (III, 5).

Podestat je razpolagal z vojaško enoto, sestavlje-no iz konjenice in pešcev, ki je štela več deset oboro-žencev. Ob Marijinem vnebohodu (15. avgusta) se je ob izlivu Rižane odvijal sejem. Za njegov nadzor je podestat poslal enega svojih vojaških tovarišev (*socius miles*) z vojaškim spremstvom, dva sodnika in pisarja, da so vodili sejem in skrbeli za red. Pri-sotnih je bilo 25 konjenikov, podestatorov poveljnik (*commestabilis*) z domačimi in tujimi pešci, skupaj okrog 40 oborožencev. Podestatorov vojaški drug je dobil od kmetov za svoje bivanje do 16 liber, povelj-nik do 8 liber. Kmetje so oskrbeli vse potrebno za bivanje omenjenih in njihovih konj. Poskrbljeno je bilo za podestata in za družbo ter za 30 konj (III, 51).

Mestno okolje

Mesto kot celota je skrbelo za svoj bivalni pro-stor in mestno zaledje, kjer so uspevali vinogradi, oljke, kostanji in sadno drevje, travniki, pašniki in gozdovi, prečili so ga vodotoki in povezovala javne in lokalne poti.

V srednjeveških mestih je bila prisotna nevar-nost požarov. Koper ni predstavljal izjeme. Njegovi statuti so skrbeli za požarno varnost. Požigalci so morali povrniti dvakratno škodo uničenega: pol oškodovancu, pol komuni, ki ji je pripadlo še 5 liber globe (I, 23).

Statuti so si prizadevali za urejeno in čisto me-stno okolje. Več statutarnih odlokov je skušalo zagotoviti prehodnost in snago na mestnih povr-šinah. Ne domačin ne tujec ni smel z viška, z žleba, balkona ali oken zlivati čiste ali umazane vode ter odpadkov ali umazanije na javno cesto. Domačini in tujci niso smeli odlagati gnoja ali druge umaza-nije na take poti. Nesnago so morali pospraviti ali dati odstraniti v osmih dneh (I, 42, 43). Prebivalci Kopra niso smeli zlivati gnoja ali umazanije pri cerkvi ali tam puščati vozov ali lesa (I, 44). Žlebo-vi, ki so viseli nad javne ceste ali druge površine, voda pa se je iz njih od zgoraj stekala na pot, naj bi se prilagodili tako, da ne bi imeli odtoka na cesto. Treba jih je bilo zamašiti ali prirediti (I, 44). Zaradi smrada (?) ni smel nihče nositi ali obešati kožuhov ali kož v zelenjavnem vrtu ali drugod razen pod mestnim zidom (I, 37).

Kdor bi javno pot ali podoben komunski prostor znotraj ali zunaj Kopra ruval, kopal, obdeloval, ali ožil, bi moral plačati 5 liber globe ter vrniti poško-dovano v prejšnje stanje (I, 36). Nihče ni smel kopa-ti, nabirati ali zbirati zemlje ali gnoja na javni poti ali cesti *Agrapocrasti* do mostu *Treuolchi*, *Cančani* niti na Brolo (*in Broylo maiori*) (III, 36).

Statuti so omejevali okolja, kjer je imela dostop živina. V mestu Koper ni smel nihče imeti svinj²⁰ razen zaprtih v staji ali hiši (I, 46; III, 23). Nihče ni smel imeti koz brez dovoljenja podestata in kapita-na. Če je to dovoljenje imel, pa koz ni smel poslati iz mesta, da bi se tam pasle in mulile. V mestu tudi mesarji niso smeli imeti koz za molžo mleka (III, 23), smeli pa so pasti male živali na *Campo Marcio* za potrebe mesnice (III, 7). Kurjač krušne peči je lahko imel tri tovarne živali za dostavo vej za peč (I, 45).

Kultivirane površine so nadzirali čuvaji. 1. av-gusta so jih izbrali ključarji vrat (*cauiderii porta-rum*) skupaj s štirimi najbolj pristojnimi prebivalci iz vsake četrti. Plačevali so jih prebivalci soseske.²¹ Povzročitelji škode, ki so jih zalotili javni čuvaji vinogradov ali lastniki, so morali poravnati pov-zročeno škodo in plačati globo, ki je bila odvisna

²⁰ Žival, ki je delala škodo, je bilo dovoljeno ubiti (I, 46).

²¹ Za čuvaja vinogradov in gozdov ni smel biti izvoljen član velikega sveta.

od višine škode in od časa, ko je do nje prišlo: ponoči je bila višja kot podnevi. Škoda na travnatih površinah je bila opredeljena posebej, prav tako tista v gozdovih. Če so bili kršitelji čuvaji, so plačali dvojno, enako, če niso našli krivca (III, 2). Kadar so na obdelanih tleh povzročile škodo živali in se krivec ni našel, so za škodo odgovarjali prebivalci sosednjih kmetijskih posesti (*curia*) in mlinov oz. tisti, ki je tedaj tam pasel živali, kakršne so povzročile škodo. Kdor je imel kmetijsko posest zunaj koprškega distrikta, ni smel povzročati škode na obdelanih zemljiščih Koprčanov.

Vzdrževanje volov v koprskem distriktu je bilo potrebno prijaviti podestatovemu pisarju (III, 4). Meščan ali prebivalec Kopra, ki je z osli, konji, mulami ali drugimi živalmi šel na svoje ali tuje obdelano zemljišče, je moral – razen v času trgatve – imeti živali privezane, da ne bi mogle povzročati škode, sicer je moral plačati globo in poravnati škodo. Lastnik je bil – ob odrejeni poravnavi škode – oglobljen za posamezno žival, ki je povzročila škodo (III, 5). Globa za vola ali kravo, ki sta razdejala obdelana zemljišča, je ob delavnikih znašala 30, ob praznikih in ponoči pa 40 soldov za žival. Za ovna, kostruna, skopljenega kozla, jarca, jagnje, se je plačalo 4 do 6 soldov za žival (III, 6). Domačinom in tujcem je bilo prepovedano pasti male živali na *Campo Marcio* razen mesarjev, ki so tam pasli živali za zakol. Niti na *Campo Marcio* niti na drugem komunskem predelu ni bilo dovoljeno rezati trave in pripravljati sena (III, 7).

Na koprskem podeželju je bil med 1. marcem in 1. oktobrom brez podestatovega dovoljenja prepovedan lov (III, 8). Od 1. aprila do Vseh svetih (1. novembra) nihče ni smel hoditi po obdelanih površinah zunaj mesta in tam povzročati škode (III, 9). Kmetje z druge strani Rižane med sv. Jurijem (23. aprila) in sv. Mihaelom (29. septembra) niso smeli z malimi ali velikimi živalmi preiti reke, da bi tam pasli, niti na travnike ali v gozdove, niti na obdelana ali neobdelana zemljišča koprškega distrikta (III, 11). Od 1. marca do Vseh svetih (1. novembra) so bili vsi travniki pod zaporo (*in banno*): nihče neupravičen ni smel tam jemati trave ali kositi (III, 12).

V koprskih vinogradih je bilo od aprila do sv. Mihaela (29. septembra) prepovedano sekati ali obrezovati trte (III, 13). Ne domačin ne tujec ni smel

odnašati ali dati odnašati tujega trtnega dračja iz vinogradov ali od drugod brez dovoljenja lastnika; kazen je glede na količino odnesenega znašala 3 do 5 liber (III, 14). V tujem vinogradu brez soglasja lastnika vinograda ni smel nihče obrezovati ali nabirati stebel trt z namenom sajenja (III, 19). V novem letu brez soglasja gospodarja ni bilo dovoljeno odnašati stebel ali zelišč iz tujih vrtov (III, 16). V vednost tistim, ki bi želeli v koprskem zaledju vzdrževati koze, statuti podrobno opisujejo meje vinogradov koprskih meščanov, kamor koze niso smele. Omenjajo toponime, lokacije, vzpetine, poti, vodotoke, jarke, izvir, mlin, vinograde, vinogradniško krčevino, kostanje, s travo zaraslo površino (III, 24). Znotraj vinogradniškega območja koprskih meščanov je bilo kaznivo vzdrževati koze, kozam izven njega pa je bilo treba preprečiti dostop do vinogradov. Kazen je doletela tudi tistega, ki je pasel koze in povzročil škodo v tujih vinogradih ali poljih izven označenega vinogradniškega območja (III, 23).

Statuti so namenjali skrb tudi varovanju oljk, kostanjev in sadnega drevja. Kadarkoli v letu je bilo prepovedano tresti, nabirati ali klestiti tuje oljke ali kostanje (III, 15). Jabolka, ki so z vej drevesa visela nad zemljišče drugega, je smel lastnik zemljišča trgati, ni pa smel lesti po drevesu. Pripadlo mu je tudi sadje, ki je padlo na njegova tla. Lastnik drevesa pa ni smel na tuje zemljišče, da bi pobiral sadje svojega drevesa, ne z vej ne s tal (III, 18). Kdor je sekal tuje sadno drevo ali vejo, je moral plačati marko (8 liber) globe, sicer so ga prebičali ob sramotilnem stebru ali na tleh. Sekanje suhega ali zelenega sadnega drevja je bilo koprskim someščanom in tujcem dovoljeno le med praznikom sv. Mihaela (29. septembra) in vsemi svetimi (1. novembra) – torej v mesecu oktobru. Samó v tem terminu je podestat lahko dovolil ruvanje trt in drugega sadnega drevja v vinogradih, da bi se tam sejalo žito. Izruvano ali podrto drevo je bilo treba zvleči iz vinograda in ga pustiti tam, v mesto pa pripeljati v predpisanem času. Drevesa je bilo treba nadomestiti. Pač pa je smel podestat ob vsakem času dovoliti sečnjo kostanjev za pripravo oglja. Če je kdo želel prodati kostanjeva drevesa, je moral opraviti kupčijo vpricho podestata (III, 20).

Mesto je smotrno izrabljalo svoje gozdne površine. Razdeljene so bile na šest delov, ki so bili drug za drugim eno leto na razpolago za sečnjo in

izrabo, nato pa so bili pet let pod zaporo, da se je gozd obrasel in obnovil. Statuti navajajo, katero je bilo (1423) aktualno uporabno gozdno območje in katero bi mu v tej funkciji sledilo. V komunskem gozdu so smeli sekati le imetniki kmetijskih posesti (*curia*) in rižanski mlinarji. Gozdove je nadziralo osem čuvajev, ki jih je izbral podestat med koprskimi meščani. Vsaj dva sta morala biti vsak dan prisotna. Čuvaji in varuhi vinogradov niso smeli od kmetov, mlinarjev ali imetnikov kmetijske posesti ničesar sprejeti v dar ali za plačilo. Čuvaja je za kršitev doletela dvojna kazen (III, 21). Imetniki kmetijskih posesti in mlinarji so smeli avgusta v javnih gozdovih nabrati toliko listja, kot so ga potrebovali za jagnjeta in male živali, še prej pa so morali podestata pod prisego seznaniti s količino svojih živali. Listje je bilo namenjeno njihovim živalim in ga niso smeli prodajati (III, 22).

Iz statutarnih odlokov je razvidna skrb za prevoznost in varnost cestnih tras. Kdor je v času trgatve prišel v Koper na natovorjenem ali praznem vozu, ki so ga vlekli voli, je moral na mostu *Trauolchi* (*Canzani*) držati krmilo v rokah do kraja, kjer je želel voz raztovoriti ali prodajati (I, 47). Nad potmi so bdeli nadzorniki: tako nad notranjimi (III, 25), kot zunanji potmi in vodotokoma Rižano in Badaševico (? *Flumisellum*): nadzornik je ugotavljal,²² kaj je treba popraviti, in določil, kdo naj to stori (III, 23). Tujci ali Koprčani, ki so imeli posest nad *Flumisellom* so morali v enem mesecu na svojih posestih odstraniti in pospraviti vejevje, les, robidovje in nesnago (III, 24).

Nepremičnine, poslovanje z njimi, razmerja zunaj mesta

Nepremičnine v Kopru in njegovi okolici so v večjem delu pripadale koprski komuni in gospodom, ki so jim bile podeljene (*diuisus*). Odtujitev komunske posesti ni veljala brez dovoljenja podestata ali drugih gospodov (I, 40). Mestni ključarji so smeli odtujiti zemljišče v mestni soseski le z dovoljenjem podestata (II, 27). Kdor si je brez dovoljenja podestata prilastil komunsko ozemlje zunaj mesta: gozd, polje, travnik, in mu tega ni v 15 dneh javil, je moral plačati 25 liber globe. Če ni plačal, je prisvo-

jeno izgubil in bil izgnan (I, 39). Komuna si je lastila tudi imetje prišleka, ki je umrl brez oporoke (II, 14). Kdor je zunaj Kopra posegel v imetje pokojnika, ki je umrl brez testamenta, je moral v mesecu dni po prihodu v Koper zadevo pod prisego predstaviti podestatu in se odpovedati posesti, od katere si je komuna vzela delež. Imetje je bilo oklicano, da bi se javili upravičenci (II, 15).

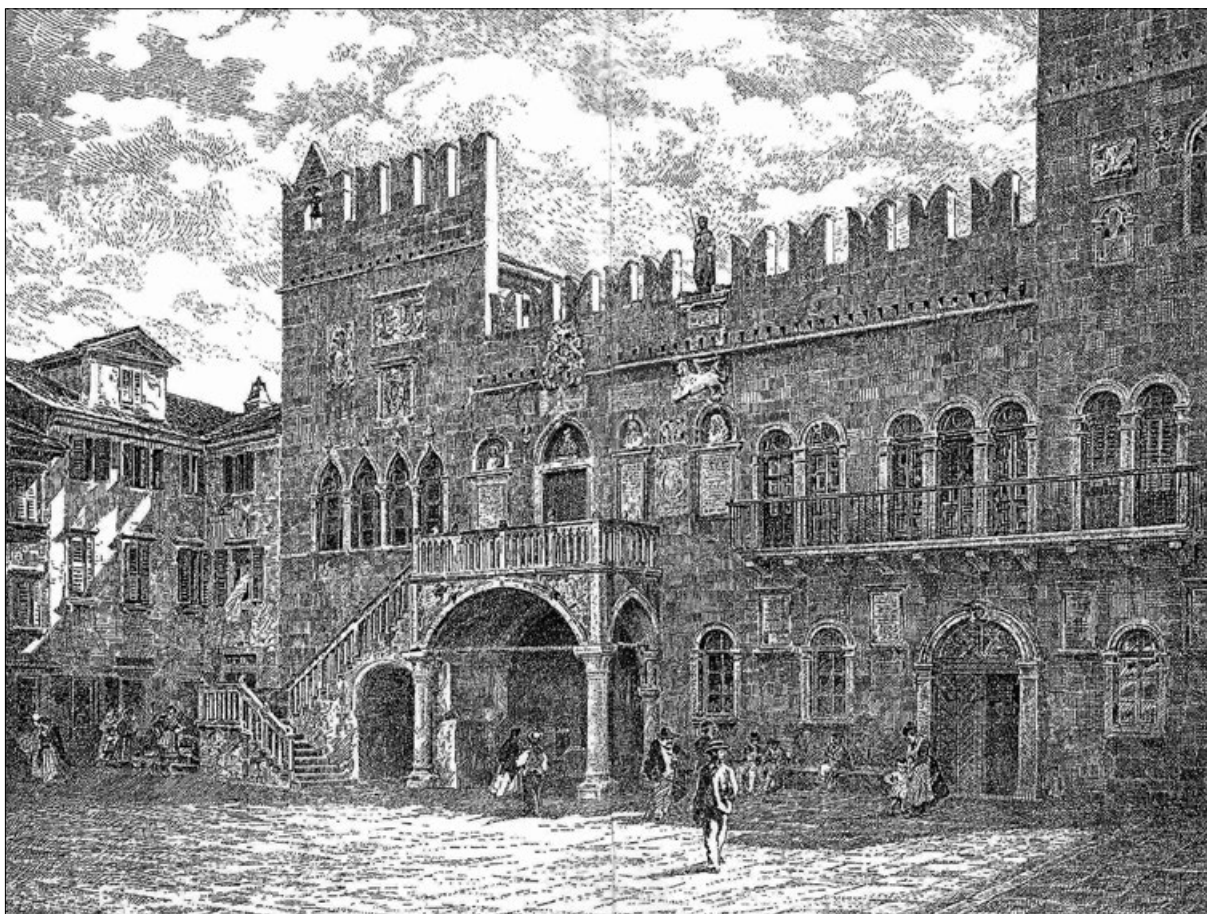
Lastništvo tal se je prenašalo na nepremičnino na njih: Če je kdo gradil na tujih tleh, je zgrajeno po starem pravu pripadalo lastniku tal. Če pa je nekdo želel zidati ali krčiti na lastnih tleh in so mu to prepovedali, je bil upravičen do odškodnine. Zunaj mesta brez dovoljenja oblasti ni bilo dovoljeno poseči na tuje zemljišče (II, 19, 20). Statuti so prepovedovali krnjenje meje sosedovega zemljišča (II, 31). Majhne kose nekoristne posesti drugega je podestat po presoji dodelil tistemu, ki je imel bližnje dele (II, 36). Vinogradom in poljem, ki niso imeli lastnega dostopa, so služnostno pot določili pristojni (II, 32).

Mesto je zagotavljalo stalnost lastništva in obdelave nepremičnin na svojem ozemlju. Tisti, ki je nepremičnino brez ugovorov obdeloval deset let, jo je priposestvoval (II, 21). Koprski meščan, ki je užival hišo, polje, vinograd ali drugo posest znotraj ali izven koprskega območja 15 let brez sporov, ki bi jih pred mestnim načelnikom sprožil tujec iz Kopra ali od zunaj, je postal lastnik posesti (II, 22). Lastnika kupljene ali drugače pridobljene posesti je bilo po treh letih prepovedano nadlegovati zaradi dolgov prejšnjega lastnika (II, 23). Poseganje v imetje zadolženega lastnika, ki ga je leto ali več posedoval nekdo drug, ni bilo dovoljeno (II, 25).

Lastništvo nad nepremičnino ali pravica do zakupnine ali dajatve od nje sta predstavljala vir dohodka. Zakupnino in priznavalnino za nepremičnine je bilo treba redno poravnovati (II, 35). Če je vinograd, od katerega se je izročala vinska dajatev *curuscongium* ostal dve leti neokopan, je po starem običaju pripadel nazaj gospodarju, razen če je podestat odločil drugače. Soline so se v takem primeru vrnile lastnici – komuni (II, 34).

Statuti so podrobno določali pravila glede letne in večletne oddaje hiš, travnikov in plovil v zakup ali najem (II, 94). Zakup ali najem posesti

²² Podrobno so navedene cestne povezave in naselja, katerih prebivalci so bili odgovorni za vzdrževanje in popravilo poti.

Pretorska palača v Kopru (*Caprin L'Istria nobilissima I*, 220/221)

brez javnega zapisa ni veljal dlje kot leto dni (II, 97). Imetja tistega, ki je imel hišo v najemu, ni bilo dovoljeno odstraniti razen v soglasju in po dogovoru z lastnikom hiše (II, 95). Če je lastnik želel prodati ali imeti zase posest v Kopru, ki je bila z javno listino oddana v najem dlje kot eno leto, je moral dva meseca pred zaključenim rokom enega leta o tem obvestiti najemnika ali zakupnika, kar je opravil z notarskim zapisom pred vicedominom in najemnikom (II, 96).

Prodaje ali odtujitve imetja, ki niso bile dokazljive z javnim dokumentom, niso bile veljavne (II, 38). Odtujitev nepremičnine je veljala, če je bila opravljena pisno in predložena podestatu v preverbo in vicedominsko potrditev (II, 42). Zunaj Kopra je bilo treba pred prodajo, zastavo, oddajo v najem, zamenjavo ali odtujitvijo v *perticah*²³ izmeriti obseg vino-

grada, polja, zemljišča ali druge posesti.²⁴ Odtujitve je bilo treba v 15-dnevnem roku razglasiti s stopnic zvonika (*scalae campanillis*), da so lahko sorodniki uveljavljali predkupno pravico (II, 39, 42). O prodaji ali odtujitvi svojega imetja je moral biti lastnik seznanjen, sicer ni bila veljavna (II, 26). Posest, od katere se je plačevala zakupnina, priznavalnina ali dajatev, se je smela prodati le skupaj z obveznostmi (II, 28). Nihče ni smel po oklicih ali na dražbi na javnem trgu kupiti posesti ali komunskih davkov v tujem imenu, razen če se je pred podestatom izkazal kot avtentičen zastopnik (II, 48).

Prav(d)na vprašanja v zvezi z nepremičninami so se urejala javno: komunski klicar jih je razglasil pri stopnišču zvonika (*ad gradum campanillis*) (II, 1). Ob zamenjavi oblasti so se nerešena vprašanja

²³ 208 cm, prim. Herkov, *Mjere Hrvatskog Primorja*, 99–100.

²⁴ Najprej so izmerili obe stranski stranici, nato zgornjo in spodnjo stran (II/40). V splošni darovnici ni bilo potrebno navajati meje in izmere posesti (II/41).

glede premočnin in nepremočnin nadaljevala pod novo oblastjo (II, 4).

V izogib sporom so statuti predpisali navodila o delitvi skupne posesti, pri kateri je sodeloval mestni načelnik (II, 30).

Ob pravnih postopkih glede nepremočnin in premočnin sta za zaslišanje prič obe stranki posredovali podestatu pisna vprašanja (II, 6). Priča si je morala posest ogledati na terenu, kar je plačal tožnik. Če je priča goljufala, jo je doletela kazen v višini 60 liber; k temu je bila razglašena za neverodostojno (II, 7). Tistega, ki se je skušal izmuzniti pričanju, je dal podestat prisilno privesti (II, 8). Če poklicani ni prišel pred sodišče, je plačal globo, ki se je višala iz poziva v poziv (II, 60). Kdor je poklical pričo, ji je plačal dnevnicu za stroške. To je nadoknadil tisti, ki je pravdo izgubil (II, 9). Če tisti, ki je zanimal, ni mogel dokazati, da ni kriv ali dolžan, se je upošteval dokaz tožnika (II, 10). Če je kdo, ki ni imel listine, nekoga tožil in je toženi dolg zanimal, dolg pa je bil dokazan, je moral toženi plačati dvojno vsoto (pol komuni). Pričanje o posojilu nad 50 liber je veljalo le ob predložitvi javnega zapisa. Postopek je moral biti sprožen v roku treh let od sklenitve posla. Pričevanje proti pokojnim Koprčanom ni veljalo, proti tujcem pa je bilo v rokah podestata in kapitana (II, 12, 8).

Neporavnana dolžniško-upniška razmerja so imela za posledico zaseg ali poseg v posest zadolženega imetnika (*intromissio*). Naznanil ga je klicar s komunskih stopnic in pozval dolžnika naj se javi in poravna z upnikom. Zaseg je bil dovoljen, če se dolžnik ni javil (II, 45). Pred njegovo izvedbo je moral upnik pred podestatom priseči, koliko po zadolžnicah znaša njegova terjatev (II, 47). Če je nekdo želel poseči v imetje dolžnika, ki je bil odsoten, je dal tega podestat poklicati ali drugače obvestiti. Če je prišel, je tožnik dobil pravico do posega v zadržano imetje. Če je bil dolžnik obveščen in ni prišel, je postopek tekkel po običajni poti (III, 38). Dolžnika, ki se je izmikal in ga klicar med delavnikom ni našel v mestu ali na njegovem domu, je bilo dovoljeno pridržati ob prazniku, ko je prišel v Koper (II, 63). Pri ugoditvi zahtevam upnikov je veljalo zaporedje zahtevkov (II, 62). Če je nekdo (v oporoki) zaupal imetje zastopniku (komisarju) in ga je ta odtujil zase, je moral iz lastnega imetja

izplačati upnike pokojnega in tiste, ki so upravičeno terjali volila iz pokojnikove zapuščine (II, 11).

Glede zapuščin so statuti določali, da se imetje, dodeljeno v začasni užitek, ne sme odtujiti brez soglasja tistih, ki naj bi ga kasneje nasledili. Ti so bili tudi upravičeni do imetja, če prejemnik zanj ni skrbel (II, 33). Cerkvenim osebam so se smele zapuščati nepremičnine le, če je cerkveni prejemnik skrbel za volilo kot dober družinski oče (*bonus pater familias*), sicer se je posest prodala; četrtna izkupička je pripadla špitalu sv. Nazarija neposredno, tri četrtnine pa je prejel sklad beneških posojil za omenjeni špital; vicedomini so sredstva iz njega po potrebi izročali špitalskim zastopnikom (II, 81).

Statuti so spremenili staro prakso razpolaganja z nepremičninami, ki je bila v navadi na koprskem podeželju, ki je pripadalo komuni ali bilo dodeljeno gospodom (*diuissus*). Poslej ni smel nihče prodajati in obvezovati vinogradov, polj ali posesti nekoga drugega brez soglasja njihovega gospoda. Ukinjen je bil stari slovanski običaj in tisti, ki je zapustil vas in prešel pod oblast drugega gospoda, poslej ni smel obdržati ničesar od nepremičnin, ampak so ostale prejšnjemu gospodu (III, 25). Slovan ali kmet obeh spolov (*Sclauus uel rusticus utriusque sexus*) ni smel prodati, dati ali kakorkoli odtujiti nepremičnine razen sovaščanom oz. je ni smel kupiti ali si je prilastiti. 6. avgusta 1318 je veliki svet sklenil, da sme kmet prodati nepremičnino samo sovaščanom – kmetom svojega gospoda. Besedilo je bilo 11. aprila 1325²⁵ dopolnjeno: Slovan ali kmet nepremičnine ni smel prodati, dati ali kakorkoli odtujiti, niti je ni smel zastaviti ali kakorkoli obvezati (III, 26). Kdor ni bil iz koprskih vasi, ni smel naslediti po koprskih kmetih in kmetje mu niso smeli zapuščati v testamentih, razen če je dal ali ponudil koprski komuni ali gospodu vasi zagotovilo, da bo pet let ostal v vasi, kjer je živel prejšnji kmet, in bo enako služil in odgovarjal gospodu. Če se tega ne bi držal, bi se imetje vrnilo sorodnikom kmeta iz iste vasi, pri čemer je bilo treba upoštevati ženitovanjsko pravo v vasi (III, 35).

Zunaj vasi, kjer je prebival, ni smel kmet nikomur odgovarjati glede posesti v vasi, ne da bi – če

²⁵ Sklep in dopolnilo sta starejša od letnice potrditve tukaj obravnavanih statutov.

je šlo za komunskega kmeta – obvestil podestata, oz. ne da bi obvestil gospodarja, kadar je šlo za kmeta, ki je pripadal gospodarju, ki mu je bila vas dodeljena (III, 27). Kmet se ni smel z listino ali brez obvezati kaštelanu ali komu drugemu, ki je živel zunaj koprškega ozemlja (III, 32). Ni smel izročiti svojih živali v živinorejsko *socido*,²⁶ varstvo ali pašo prebivalcu zunaj distrikta (III, 33).

Gospodarji komunskih vasi, so prisegli, da bodo pošteno skrbeli zanje. Na obhod po njih so smeli petkrat letno in peljati s seboj šest konj. Prejeti so smeli do 16 soldov za kastrata, 4 denariče za pogačo in 18 denaričev za kokoš. Vaščani so gospodarju dolgovali pet služnosti letno: za sv. Marijo avgusta, za mihaelovo, za martinovo, za božič in za post (*carnispruium*) (III, 28). Gastald in sodnik vasi ni smel dovoliti kmetu, ki bi hotel zapustiti koprsko vas s svojimi stvarmi, da te odnese ali da odnesti iz vasi, če vaščan ni prej dal gospodu, kar mu je po pravu dolgoval, ali se glede tega z njim sporazumel (III, 30). Če je kdo sprejel jamstvo od svojega kmeta, ki je nato pobegnil ali storil drugo kaznivo dejanje, se je obsodbi zadostilo iz njegovega imetja (III, 29).

Kmetje in prebivalci vasi koprške komune in drugi kmetje, ki so služili in bili podložni koprskemu gospostvu, so morali meščanom in prebivalcem Kopra o premoženjih in nepremičninah odgovarjati v Kopru po svojem običaju pred gastaldi in sodniki vasi. Pritožbena instanca je bil koprski podestat (III, 31). Med biriči (*baroerus*), ki so prišli izvajati zapovedi na koprsko podeželje, in kmeti, je prihajalo do sporov. Biriči so imeli poveljnika (*commestabilis*). Statuti so določili plačilo biričev, poslanih v vasi; naselja so tudi poimensko navedli (III, 41).

Prehranska dejavnost

Skrb, s katero se je soočalo vsako srednjeveško mesto, je bila, kako mestu zagotoviti potrebno prehrano. Zato so se mestni statuti – tudi koprski – intenzivno ukvarjali s poslovanjem, povezanim s prehrano. Pod budnim nadzorom so morali skrbno in pošteno opravljati svojo dejavnost tako mlinarji v mlinih, torklarji v torkljah, peki v krušnih pečeh,

mesarji v mesnici, krčmarji v gostilnah, ribiči v ribarnici, solinarji v solinah in številni prodajalci živil na mestnem trgu. Podrobna so zlasti navodila glede mesarjev.

Glavni mlini, v katerih se je mlelo koprsko žito, so stali ob Rižani. Mleli so ob delavnikih do sončnega zahoda v soboto (I, 7). Ob nedeljah in praznikih: božič (25. decembra), sv. trije kralji (6. januarja), velika noč, Kristusov vnebohod, binkošti, ob Marijinih praznikih, ob praznikih apostolov in Janeza Krstnika (24. junija) (I, 8) so mlini mirovali. Mlinarji in mlinarice in krčmar, ki so delovali ob Rižani, so morali prodajati in izročati žito in moko koprskim meščanom in prebivalcem in ne tujcem (I, 6). Imeti so morali ustrezne mere: pripadali sta jim 2 *scati*²⁷ moke ali 4 soldi²⁸ mlinarine za vsak zmleti star²⁹ žita oz. sorazmerno manj. Mere so bile zakovane in zapečatene (I, 4). Od mlina, zgrajenega na Koprskem, so komuni pripadle tri libre in toliko mlinarine kot od nekdanj (I, 9). K popraviljanju mlina ob jezu ali drugje je bilo potrebno pritegniti vse, ki so imeli delež v mlinu, da je vsak prispeval svoj del. Enako je veljalo za jarke in nasipe družabnikov solin in drugih posesti (II, 98).

Leta 1301³⁰ je bil sprejet odlok, da morajo mojstri torklarji in hlapci v torkljah oljke vsakega lastnika, ki jih pripelje v torkljo, hraniti ločeno. Po potrebi so jih oprali. Potem so jih zmleli ali dali zmleti, zmlete naložili v vreče in jih obdelali. Postopoma so masi z zapečatenim vrčem (*situla*), v velikosti četrtnine urne³¹ dodali vsaj deset posod (*zonta*) dobre vroče vode za vsako *mezeno*³² oljk. Torklarji in hlapci so prejeli en sold za vsako *meceno* oljk za hrano, pijačo in drva, za delo pa 7 *liber*³³ čistega olja za vsak *centenarij* (100 liber) oz. sorazmerno. Tropine so ostale tistemu, čigar so bile oljke. Mere torklarjev so morale biti pravilne in zapečatene

²⁷ 3 *scate* so bile enake 1 *bacharium*.

²⁸ 1 *scata* moke je torej stala 2 solda, 1 *bacharium* moke pa 6 soldov.

²⁹ 1 *star* je meril 83,3 litra.

³⁰ Odlok je starejši od letnice potrditve tukaj obravnavanih statutow.

³¹ Urna je merila 64,7 litra, prim: Mihelič, *K osvetlitvi*, 25.

³² *Mezena* je merila 3 *quarte* po četrt stara (tri četrtnine od 83,3 litra), torej 62,5 litra, prim: Darovec, *Davki nam pijejo kri*, 287–291.

³³ *Oljna libra* je merila 0,52 litra, prim.: Herkov, *Mjere Hrvatskog Primorja*, 40–41.

²⁶ Mihelič, *Nekdanji dogovori*.

s strani justiciarjev. Ti in nadzorniki poti so vsaj enkrat dnevno nadzirali delo torkljarjev (III, 50).

Imetniki peči v Kopru so morali imeti peči dobro pripravljene, da so lahko obratovale vsak dan in niso nikogar ovirale; kazen za kršitev je znašala 10 liber, ki jih ni bilo mogoče poravnati z enim kruhom na dvajset pečenih in prepovedjo peke za nadaljnjih pet let. Odločitev o kazni se je sprejela v hiši patronov, kjer so peki pekli kruh. Vsak kurjač peči je smel imeti tri tovarne živali za dostavo vej za potrebe peči (I, 45).

Vsak pek in pekovka je moral peči kruh po teži, ki jo je določil podestat in kapitan. Neustrezen kruh so dobili zaporniki ali reveži špitala sv. Nazarija (III, 43). Uteži pekov so vsak teden nadzirali justiciarji. Nobeden teh ni smel sklepati družabništva s peki (III, 27).

Mesarji so morali imeti svoje mize znotraj stebrišča mesnice; zunaj njega živali niso smeli odirati, jim odstranjevati dlak ali jih razkosavati (III, 37). Niso smeli hraniti, prodati ali dati prodati mesa jarca, kozla in koze v komunski mesnici ob morju v predelu Brazzolo razen znotraj kamnitih stebrov sredi mesnice proti zidu in proti vzhodu ali zunaj mesnice. Mesar ni smel napihnniti (*sconflare*) mesa, ki ga je prodajal, nog in stegen ni smel prodajati skupaj z mesom na težo (III, 36). Mesa ene vrste ni smel prodajati kot meso druge, npr. kozle za skoplence, ovna za kostruna (III, 38). Ni smel hkrati prodajati dveh vrst mesa, ampak postopoma od boljšega do slabših vrst (III, 39). Mesa živali, ki je umrla zunaj mesnice, ni smel prodajati (III, 40). Od zaklane živali je moral prodati vsakomur in nikomur odreči, dokler je trajala zaloga. Mesa ni smel polagati na deske in ga hraniti v mesnici razen na določenem mestu (III, 41). Mesar in nihče drug ni smel v mesnico prinesiti nesnage ali tam povzročiti onesnaženja (III, 42). Eden od mestnih uslužbencev justiciarjev je moral nadzirati mesarje vedno, ko so prodajali meso. V mesnici je na dodeljenem mestu z tehtnico in *cadelepum* tehtal in preverjal kupljeno meso. Prisoten je bil od jutra do *terciae* (do devetih) in od *nonae* (od petnajstih) do večerne maše (*ad uestperas*). Justiciarji niso smeli imeti družabništva z mesarji, niti niso smeli v službenem času z mesarji piti in jesti. Mesa tudi niso smeli kupiti za koga drugega (III, 27) ali sprejeti od mesarjev

kakega darila (III, 28). Mesar koz za molžo mleka ni smel imeti v mestu (IIII, 23), kot omenjeno pa so na *Campo Marcio* koprski mesarji lahko pasli male živali za zakol (IIII, 7).

Krčmar ni smel v gostilni prodajati na kredit kupljenega vina, dokler zanj ni plačal (II, 61). Obratovanje gostiln je bilo pod nadzorom. Ponoči, ko je utihnil večerni zvon, ni smel nihče vstopiti v gostilno ali biti v njej, niti imeti gostilne odprte in dajati piti koprskim meščanom, razen tujcem, ki so tam prenočevali (III, 29). Nihče ni smel prirejati kockanja oz. doma ali v krčmi dovoliti kockanja pod kaznijo 3 liber vsakič. Toliko je dolgoval, kdor je igral: meščan, tujec, plačan konjenik ali pešec. Oglobljeni so bili tudi gostitelji in opazovalci igre, ki kršitve niso prijavili (I, 41).

Krčmar ni smel sprejeti zastave od sužnja ali plačanega delavca (I, 13). Krčmar, ki je bival ob Rižani je moral prodajati in izročati žito in moko samo domačinom in ne tujcem (I, 6). Mere v gostilnah so vsaj enkrat tedensko nadzirali justiciarji, ki niso smeli sklepati družabništva s krčmarji (III, 27).

Omejena je bila tudi domača proizvodnja vina. V Kopru ali njegovem distriktu ni smel nihče kuhati ali dati kuhati vina razen za pripravo *mustarde* za lastno uporabo in ne za prodajo. Nihče tudi ni smel vinu dodajati medu, da bi bilo slajše, niti kakega drugega zvarka (IIII, 34).

Ribe so bile pomembne za prehrano mesta. Noben ribič ni smel odnesti ujetih rib drugam naprodaj razen v Koper. Domač in tuj ribič, ki je pripeljal v Koper prodati ribe, je moral takoj, ko je prišel na breg, vse ribe dostaviti v ribarnico ob pristanišču ob vratih sv. Martina in ne drugam. Če rib tega dne ni mogel prodati, je moral preostalim ribam odrezati rep, kot znak, da niso sveže. Ribič ali ribička ni smel imeti v komunski ribarnici usmrajenih rib. Ribiči so morali prodajati ribe stojé (III, 44) in v ribarnici niso smeli stati na pokritem mestu (III, 46, III, 47). Noben ribič ni smel nikomur prodati rib za preprodajo (III, 45).

Koprski solinarji niso smeli iti delat drugam kot v koprške soline, sicer so bili oglobljeni in pet let niso smeli delati v koprskih solinah, kar pa ni veljalo za Benečane (I, 24). Od sončnega zahoda

do vzhoda ni smel nihče hoditi po svojih ali tujih solinah razen v času trgatve, ko je bilo to dovoljeno, a je bilo treba najaviti oblasti (I, 25). Solinarji so smeli na delo v soline od srede aprila (I, 26). Soli v solinah niso smeli pobirati, če tega niso prej naznani lastnikom solin in dacarjem (I, 27).

Trgovsko poslovanje

Statuti so urejali tudi trgovanje. Blago se je smelo prodajati le na mestnih trgih (*platea comunis*). Ne domačin ne tujec ni smel kupiti žita moke ali drugih živil, niti železa, lesa, slanega sira, slanega svinjskega mesa niti drugega blaga za preprodajo razen na koprskih trgih štiri ure po tem, ko je bilo blago od zunaj dostavljeno na trg. Če pa je kdo kupil blago za preprodajo, je moral na dan, ko je blago kupil, tega po isti ceni, kot jo je zanj plačal sam, prodati vsakemu domačinu za domačo potrebo, kasneje pa ne več. To pa ni veljalo za tovarnike (*musselati*) in druge trgovce, ki so prodajali na težo z vago ali po komunski teži; ti so smeli prodajati takoj, ko so prišli, in tudi trgovci so lahko od njih takoj kupili in niso čakali, da bi pretekle štiri ure (I, 34). Kokoši, kopuni, piščanci, fazani, jerebice, zajci, kozlički, jagnjeta, jajca, sir, skuta, mleko, sadje, pripeljani od zunaj, se niso smeli kupiti za preprodajo, razen po 9. uri. Če pa je omenjeno prišlo na trg po 9. uri, je moralo ostati na trgu dve uri, da so lahko meščani kupili za domače potrebe. Za lastne potrebe so meščani smeli kupovati ob katerikoli uri (I, 35). Prodajno blago je bilo prepovedano ponarejati (III, 30). Mleko je bilo potrebno prodajati čisto brez dodatka vode (I, 30).

Žito, vino, sol ali olje se je smelo kupovati le v času rednega pobiranja letine: žito od praznika sv. Petra (28. junija), sol od 1. maja, vino od sv. Marije (15.) avgusta naprej, olje od praznika sv. Luka (18. oktobra) (III, 21).

Domača ponudba in pomanjkanje sta razvidna iz odlokov, ki so prepovedovali uvoz določenega tujega in izvoz nekaterega domačega blaga. Domačinom in tujcem je bilo prepovedano dostavljati v Koper tuje vino ali grozdje za pridelavo vina, razen lastnega grozdja iz lastnega vinograda. Kdor je imel vinograd na tujem, je moral trgatega najaviti in pisar mu je izdal potrdilo (I, 31). Nihče ni smel brez dovoljenja podestata od sv. Petra (28. junija) do sv.

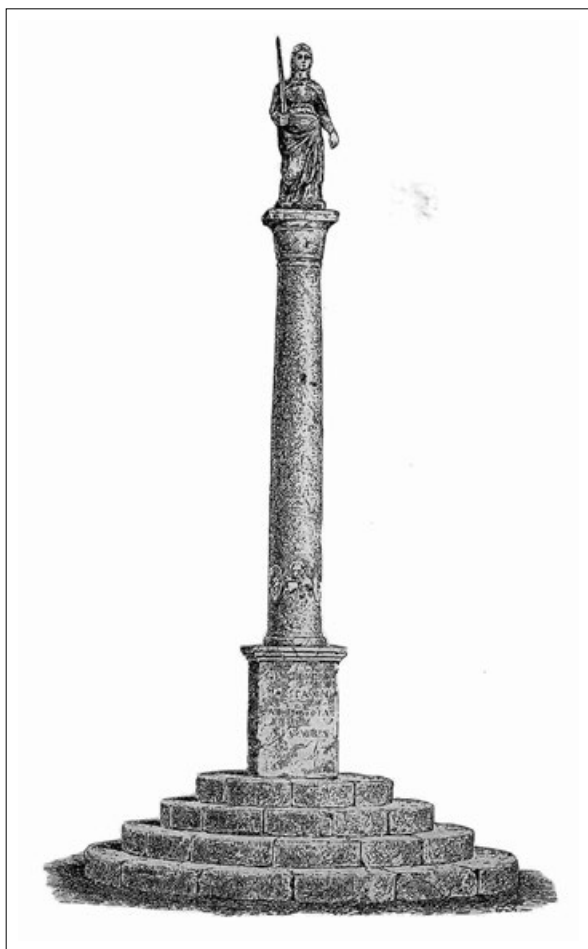
Marije (15.) avgusta pripeljati v mesto svojega ali tujega grozdja (III, 17). Kdor je prodajal na trgu grozdje ali drugo sadje in ni pokazal, od kod izvira, je plačal globo (III, 10).

Brez dovoljenja podestata je bilo domačinom in tujcem prepovedano po kopnem in morju tovoriti žito ali živila iz mesta razen v Benetke. Kršitelj je izgubil tudi tovarno žival in plovilo. Kmet brez dovoljenja gospodarja ni smel nositi iz koprskega distrikta lesa, sena ali živil (I, 33). Tovorjenje tovrstnega blaga je bilo treba javiti podestatu (I, 32). Podestat je imel pomembno vlogo tudi pri sejmu, ki je bil vsako leto ob sv. Mariji avgusta ob ustju Rižane. (III, 51).

Trgovci in drugi so morali meriti in tehtati robo z ustreznimi merami (III, 31). Zaradi goljufij trgovcev ni smel imeti drugih oljnih mer razen libre, pol libre in četrtinke libre iz stekla, s pečatom sv. Marka (III, 32). Blago so morali prodajati na težo podobno kot v Benetkah (III, 33). Imeti so morali prave mere. *Mečena*, *quarta* in *bacharium* za merjenje žita in sočivja so morali imeti pečat justiciarjev in biti preverjeni po komunskem vzorcu; *braçolariji* so bili usklajeni s komunskimi merami in so imeli pečat justiciarjev, za barvne tkanine in barhant pa so bili prilagojeni beneškimi. Meri za tkanine *brazolarium maior* in *brazolarium Venetum* sta bili označeni na zvoniku (III, 35). Pšenica, žito in sočivje so se merili s kamnitimi merami na trgu. Trgovci, ki so prodajali žito ali sočivje na debelo s kovanimi *mečenami*, so – razen tovarnikov ali drugih tujcev, ki so pripeljali v Koper žito ali moko – prodajali po komunskih merah: 40 liber za *quarto*³⁴ žita ali moke (III, 34).

Mere in uteži trgovcev, pekov, krčmarjev in podobnih poklicev so vsaj enkrat na teden nadzirali trije justiciarji. Niso smeli biti družabniki mesarjev, pekov, in krčmarjev, se v službenem času družiti z mesarji ali od njih kupovati mesa (III, 27). Od mesarjev ali drugih oseb, s katerimi so imeli služben posel, niso smeli sprejemati daril (III, 28). Nadzornik vinskih mer (*sprochanarus*) ni smel biti nekdo, ki je trgoval z vinom, oljem, soljo ali je bil družabnik oseb, ki so to počele (III, 26).

³⁴ Libra je merila 0,52 litra, kvarta (četrt stara) pa 20,8 litra.

Sramotilni steber v Kopru
(Caprin *L'Istria nobilissima* II, 162)

Družinska razmerja

Statuti so posegali tudi v družinsko življenje Koprčanov. Ti so vzdrževali sorodstvene vezi tudi zunaj ožje družine, kar je prihajalo do izraza ob ravnanju z imetjem v zakonu in pri dedovanju sorodnikov po očetovi ali materini strani.

Otroci, ki so se rodili v zakonu, so morali do polnoletnosti ubogati starše, če so osiroteli pa varuhe, ki so bili zanje odgovorni. Če je mladoletni sin koga užalil, je zanj dal zadoščenje starš ali pa se je zavezal, da sinu ne bo izročil pripadajočega imetja, dokler ne bo iz njega nudil odškodnine komuni in prizadetemu. Mladoletni sin brez imetja ni smel dajati zastave ali jamstva (II, 44). Pač pa so morali mladoletniki, katerih skrbniki so bili ostareli in nebogljeni, sami odgovarjati pred sodiščem in ravnati tako v lastnem kot v imenu skrbnikov; s tem dejanjem so dosegli legalno starost (II, 43).

V primeru družinskih sporov med očetom in sinom ali hčerko in med materjo, sinom in hčerko in obratno, med bratom in bratom, bratom in sestro, sestro in sestro, je bilo potrebno obvestiti koprskega podestata in kapitana, ki je po nasvetu svojih sodnikov prisilil sprte strani, da so rešitev spora zaupale razsodnikoma, katerih odločitev je bila dokončna. Če nista bila složna, jima je podestat v pomoč pri razsoji imenoval še tri dobre može (III, 13).

Zakonsko zvezo je bilo potrebno skleniti v prisotnosti in s soglasjem sorodnikov obeh partnerjev. Dekle ali žena pod varuštvom ali oblastjo očeta, matere, brata ali varuha, ki bi se brez njenega ali njegovega dovoljenja poročila ali spolno občevala, preden ji je bilo dodeljeno imetje, bi izgubila premoženje, ki bi ga sicer prejela. Pripadlo bi komuni in dekletovim bližnjim sorodnikom, če pa bi bil njen varuh nekdo drug, bi bil namesto sorodnikov prejemnik špital sv. Nazarija. Če pa bi ji starša, brat ali bližnji sorodnik-varuh preprečevali poroko še po doseženem petnajstem letu, bi ji jo lahko dovolil podestat po posvetu z dvema ali tremi njenimi sorodniki (I, 19). Kdor je sklenil poroko na skrivaj s skrivnimi pričami, je moral plačati globo v višini 200, priče pa 50 liber komuni. Mladoporočenka je za kazen izgubila premoženje, ki bi ji sicer pripadlo od staršev in sorodnikov: pol bi ga zasegla komuna, pol sorodniki (I, 20). Dekle očitno ni razpolagalo z lastnimi sredstvi. Po poroki je izpod očetovega prešlo pod okrilje moža, ki je posloval in pravno nastopal v svojem in njenem imenu.

Običajna poroka v Kopru je bila sklenjena »kot brat in sestra«³⁵ za razliko od »poroke Slovanov«, ki se je sklepala po starih običajih na vasi (II, 68), možen pa je bil tudi zakon po beneškem običaju. Premoženje zakoncev je – v interesu njenega sorodstva – ostajalo razvidno: Z ženo mož ni smel menjavati imetja ali njenega prodajati. Zadolžnica med možem in ženo ni bila veljavna razen z razpolaganjem v oporoki (II, 73). Mož in žena med seboj nista smela deliti ali si dodeljevati imetja razen ob cerkveni ločitvi. V takem primeru je vse premoženje zadržal mož, dokler se žena ne bi vrnila domov, dolžan ji je bil nuditi le dovolj za preživetje (I, 21).

³⁵ Margetić, *Brak na istarski*; Margetić, *Statut koprskega*, XXXVIII–XLVII, LIVLIX.

Čeprav je bil mož glava družine, v primeru zakona »kot brat in sestra« ni smel na sodišču odgovarjati glede nepremičnin brez ženinega pooblastila (II, 2). Če je bil zakon sklenjen po beneškem običaju in je mož prodal premoženje iz ženine neocenjene dote, je smela žena zahtevati odškodnino iz njegovega imetja (II, 74). Žena se brez moževega soglasja ni smela zadolžiti (II, 3). Ni smela prodajati imetja brez njegovega dovoljenja, prodajati so smele le branjevke, krčmarice in pekavke (II, 75).

Glede dolgov zakoncev so statuti odredili, da mora dolg, ki je nastal pred sklenitvijo ženitne pogodbe, dolžni partner poravnati iz svojega imetja. V primeru njegove smrti pa se je dolg poravnal iz skupnega, v zakonu pridobljenega premoženja (II, 69). Če sta bila skupaj zadolžena mož in žena, je za ves dolg odgovarjal mož: brez ženinega dovoljenja je za zadovoljitev upnika smel dati na dražbo skupno imetje (II, 86). Ob skupni zadolžitvi je lahko upnik dobil poplačilo od kateregakoli od zakoncev, mož pa je prosto odločil, kaj odprodati na dražbi. Če pa se je zadolžil mož brez ženinega soglasja, ona za dolg ni odgovarjala (II, 70). Ne glede na to, ali sta bila v zadolžnici zadolžena skupaj ali ločeno, so javno poklicali k poravnavi moža. Če se ni javil, je smel upnik za poravnavo dolga poseči v skupno premoženje zakoncev, če pa tega ni bilo, je lahko zahteval poravnavo bodisi iz moževega bodisi iz ženinega imetja. Žena pa brez moževega pooblastila ali prisotnosti ni smela odgovarjati upniku za dolg (II, 47).

Ob moževi smrti se je vdova lahko odločila, da bo zadržala imetje, ki ga je prinesla v zakon in se odpovedala tako deležu dolgov kot premoženju, nastalima v zakonu. Premoženje, ki ga je pridobil mož, je tako ostalo moževo in njegovih dedičev vključno z volili, žena pa je obdržala imetje, ki ji je pripadlo kot volilo ali nasledstvo (II, 71). Če se je ob smrti partnerja vdova ali v njenem imenu njeni dediči odpovedala dolgovom in premoženju iz zakona in se odločila za prvotno imetje, ki sta ga posedovala ob sklenitvi zakonske zveze, so se kot tako štejele premičnine, ki sta jih zakonca imela ob smrti enega od njiju; če pa je bilo premično imetje ocenjeno v ženitni pogodbi, se je upoštevala ocena iz pogodbe (II, 72). Vdovec ali vdova je za eno leto obdržal posteljo z blazino, odejo in rjuhami, pri

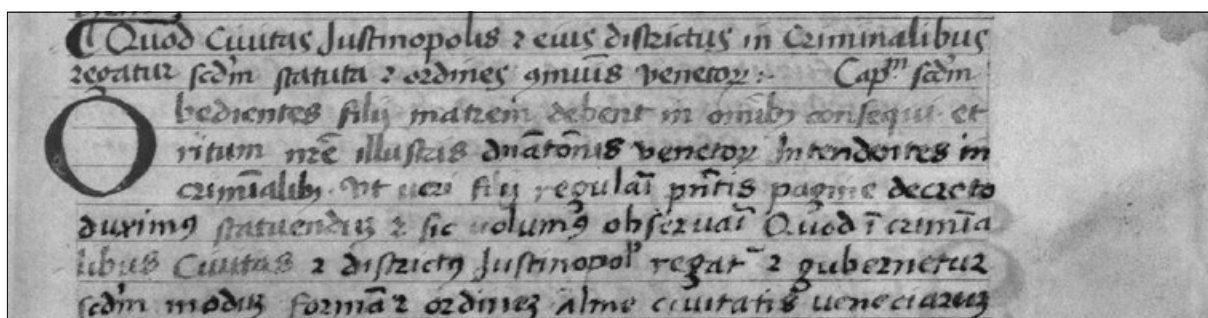
čemer pa je bilo treba najprej poravnati dolgove umrlega (II, 56).

Glede dediščine³⁶ so statuti predvideli, kako naj bi se delila v primeru, da pokojni ni zapustil oporoke. Upoštevali so tudi nezakonske otroke in njihove potomce (II, 16). Če so za pokojnikom ostali nezakonski otroci, od katerih so nekateri že dobili odpravnino, drugi pa ne, so morali prvi, če so želeli dedovati, vse, kar so prejeli dotlej, vrniti v skupni fond (II, 17). Če je starš enemu od otrok namenil ločeno volilo, in pri njem ni zapisal *in benedictione et contentu*, ta dedič z volilom ni bil odpravljen in ni bil izločen od dedovanja ostale zapuščine (II, 52). Za dolg pokojnika so dediči odgovarjali le do višine zapuščine. Prevzemniki dediščine so morali v mesecu dni dati popisati imetje v dveh izvodih (II, 24). Pri dražbah nepremičnin za poravnavo dolgov so imeli sorodniki lastnika predkupno pravico, da so lahko pridobili lastništvo nad družinskim imetjem (II, 37). Če tisti, ki je želel pridobiti posest in je uveljavljal predkupno pravico, ni plačal, je posest lahko pridobil mejaš (II, 27).

Po smrti staršev so za osirotele otroke skrbeli varuhi.³⁷ Varuh je postal preživeli roditelj, če ni oporočitelj v oporoki določil drugače (II, 54). Mati je bila tutorka – če testator ni določil drugih varuhov – dokler je častno živela kot vdova (*donec caste uixerit uiduata*) in dokler ne bi bila obdolžena nezmernosti in oškodovanja imetja otrok. V takem primeru so določili drugega varuha. Če ni bil živ noben starš, je podestat določil za tutorja tistega sorodnika, ki je ponudil največ, bil najbolj primeren in je nudil dobro zagotovilo. Če se je tutor izkazal za neprimerne, je lahko podestat v osmih dneh določil novega. Če je starš umrl brez oporoke, sta o varuhih odločala podestat in veliki svet (II, 55). Varuh ni smel oškodovati imetja sirot. V 30 dneh je dal v prisotnosti dveh sorodnikov ali od podestate določenih prič popisati imetje in sestaviti dva avtentična inventarja. Enega je izročil koprskim minoritom, da so ga vicedominirali, drugega je obdržal. Ob dosegu polnoletnosti bi naj dedič prevzel pripadajoče imetje neokrnjeno. Če je bil varuh z izjemo očeta obtožen oškodovanja imetja, je bil imenovan drug varuh. Če se je vdova, varuhinja

³⁶ Kambič, *Certain aspects*; Kambič, *Dednopravni položaj*

³⁷ Kambič, *Care for minors*.

Določilo o kazenski zakonodaji (knjiga I, člen 2), detajl koprskih statutow (Državni arhiv na Reki)

otrok, poročila pred njihovo polnoletnostjo, je morala nasledniku tutorju poravnati stroške za hrano in obleko otrok in za vzdrževanje posesti. Tutorstvo fanta je bilo zaključeno s 15, dekleta s 14 leti. Nista pa se smela zadolževati ali prodajati imetja pred izpolnjenim 20. letom brez soglasja podestata in brez prisotnosti dveh sorodnikov, ki ju je imenoval podestat. Če sorodnikov ni bilo, je odtujitev moral odobriti podestat. Pač pa je 14-letnik, ki je bil bolan, smel sestaviti oporoko po nasvetu sorodnikov, če teh ni bilo, pa po nasvetu podestata. S 14 leti se je fant lahko po nasvetu sorodnikov poročil na način »kot brat in sestra«. Dekle se je lahko poročilo s 13 leti in napisalo testament v prisotnosti varuha ali varuhov in dveh najprimernejših sorodnikov, če teh ni bilo, pa z avtoriteto podestata. Nepremičnin se ni smelo obvezovati ali odtujiti za preživljanje otrok razen po volji podestata (II, 57). Med 15. in 20. letom je smel dedič prevzeti svoje imetje ali njegov del od tutorja ob posredovanju dveh sorodnikov, ki ju je imenoval podestat; ta je v primeru, da sorodnikov ni bilo, imenoval dve drugi osebi. Sorodnika sta ocenila imetje, ki se je inventariziralo v skladu z njuno cenvitvijo. Če se tutor z njo ni strinjal, sta sorodnika imetje prodala na dražbi, iztržek pa se je zabeležil. Statuti so določili, kaj se zgodi z imetjem, če dedič umre v otroški dobi itd. (II, 58). Za zahteve sirot do imetja je odgovarjal tutor. Če je umrl varuh očetovega deleža, je tutorstvo prevzel tutor materinega in obratno, imetje pa je moralo ostati neokrnjeno (II, 59).³⁸

Obravnavanje kaznivih dejanj

Mestni statuti so si prizadevali obvarovati red in preprečiti grdo vedenje, različne grobosti, nepoštenosti, materialna okoriščanja, razne delikte

(tudi najhujše) zoper imetje ali osebo. Z omembami, kaj je prepovedano, predstavljajo zrcalni odsev človeških slabosti, ki so bile prisotne v družbi. V koprskih statutih iz 1423 segment o takih kršitvah izostaja. Koper in njegovo ozemlje sta se v zadevah kazenskega sodstva ravnala po beneških uredbah: *Quod ciuitas Iustinopolis et eius districtus in criminalibus regatur secundum statuta et ordines communis Venetorum* (I, 2).

Od neprimernih in kaznivih dejanj so koprski statuti – podobno kot statuti drugih mest – prepovedovali, da bi kristjan prodal kristjana in da bi notar o tem zapisal listino. Ne domačin ne tujec v Kopru ni smel kupiti kristjana ali kristjanke brez soglasja podestata (!?). Tuj kupec, ki za tak delikt ne bi plačal globe 100 liber, bi bil prebičan in ožigosan, vstop v mesto pa bi mu bil poslej prepovedan (I, 16). Kot neprimerno vedenje navajajo statuti preklinjanje Boga, Marije in svetnikov. Globa za tak prekršek je znašala 5 liber, kdor jih ne bi plačal, bi pol dneva stal ob sramotilnem stebru (I, 1). Statuti so prepovedovali hazardiranje: kazen za prirejanje kockanja ali dovoljevanje kockanja doma ali v krčmi je vsakič znašala 3 libre. Toliko so dolgovali: tisti, ki je igral, gostitelj in opazovalci igre, ki kršitve niso prijavili (I, 41). Hudo kaznivo dejanje je bil požig: Požigalci so morali povrniti dvakratno škodo uničenega. Pol je prejel oškodovanec, pol komuna, ki ji je pripadlo še 5 liber globe (I, 23).

Nekaj določil kazenske zakonodaje, ki je veljala v Kopru, pa vsebuje *Liber niger*, kodeks, ki se hrani v fondu starega koprškega mestnega arhiva v Archivio di Stato di Venezia v Benetkah. V njem so na prvih listih nesistematično in kronološko neurejeno zapisana določila o deliktih in zločinih, ki dopolnjujejo člene beneških statutow, veljala pa

³⁸ Mihelič, *O otroštvu*.

so tudi za Koper. V njih so omenjene krute telesne kazni, ki so doletele delinkvente.³⁹

Tatú so ob prvi kraji v vrednosti do 1 libre prebičali, ob kraji v vrednosti od 1 do 5 liber so ga prebičali in ožigosali, ob ponovni kraji enake vrednosti so mu izruvali oko, če je bila vrednost ukradenega 5 do 20 liber je bil ob oko in roko, pri kraji v vrednosti 20 do 30 liber je izgubil obe očesi, za krajo v vrednosti 30 do 60 liber oči in roko. Ob ponovni kraji bi ga obesili, enako kot tatu, ki bi že prvič ukradel nad 60 liber.

Vlomilcu, ki so ga našli v tuji hiši, kjer se je branil ali na begu koga udaril z mečem, so odsekali desno roko ali ga oslepili. Tistega, ki so ga zalotili ponoči v tuji hiši, so prebičali in ožigosali, če pa so ga zasačili vnovič, so mu izruvali oko, enako kot tistemu, ki je uničeval in razbijal po tuji hiši. Če je ta ali oni kaj ukradel, je bil kaznovan še za krajo.

V primeru fizičnega obračunavanja je napadalec, ki je z mečem nekoga ranil do krvi, moral ob kazni plačati poškodovanemu 25 liber. Če ga je ubil, so ga obesili, po dodatku iz 1382 pa naj bi mu odrezali glavo (*debeat amputari caput a spatulis itaque moriatur*). Tistega, ki je skušal nekomu zavdati s hrano ali pijačo, so prebičali in ožigosali; če je krivec priznal ali je bilo dejanje dokazano, je izgubil oči ali roko po odločitvi sodnikov. Če bi od napoja kdo umrl ali izgubil razum, bi zločinca obesili ali sežgali. Spolni delikt posilstva je opredeljen kot razdevičenje device, nasilje nad poročeno ali »že pokvarjeno« (*mulier iam corrupta*): storilca so takoj vrgli v ječo. Če v osmih dneh prizadetim ni nudil zadoščenja (odškodnine), so ga oslepili.

Ponarejevalcu so odvzeli ponarejeno blago in ga javno razglasili na stopnicah. Če bi kdo ponaredil beneški pečat ali solni pečat ali beneški denar, bi mu odsekali roko. Za ponarejanje denarja je v kodeksu na drugem mestu dodano, da bo tuj ponarejevalec kaznovan enako kot Benečan: s sežigom.

Izvajanje kazni se je razlikovalo za moške in ženske. Ženske niso obesili, ampak je bila odločitev

o načinu usmrtnitve v pristojnosti sodnika. Namesto očesa in roke je izgubila nos in ustnico, vrh tega so jo še pretepli in ožigosali. Niso je oslepili, ampak so ji odrezali nos, ustnico in obe ušesi ter jo prebičali in ožigosali.

Liber niger beleži tudi odlok iz 1279, ki določa imenovanje treh sodnikov, pristojnih za sojenje zločincem, ki jim ne morejo soditi običajni sodniki. Odlok vključuje sodniško prisego. Del o nekorupтивности se glasi: *Preterea presens seu donum aut in prestitum non recipiam aut recipi faciam occasione huius offitii per me uel per alium ullo modo uel ingenio in predictis. Amicum non iuuabo nec inimico nocebo per fraudem.*⁴⁰

Sklep

Predstavljena študija nakazuje nekaj osnovnih vsebin, iz katerih je na primeru koprskih statuten iz leta 1423 razvidna vsestranskost in povednost srednjeveških statutarnih določil, ki so v mediteranskih mestih in njihovem zaledju celovito urejala vse bistvene plati javnega in zasebnega življenja. Problematiko, ki je tu le načeta, je mogoče s pomočjo podatkov iz statuten dopolnjevati s poglobljenimi, podrobnimi raziskavami najraznovrstnejših pojavov, ki posegajo na področje različnih plati zgodovine, prava, arhitekture, medosebnih razmerij, tudi dojemanja sveta. Zdi se, da so možnosti raziskav, ki jih nudijo mestni statuti, praktično neomejene. Statuti kot celota in posamezna vprašanja, ki jih urejajo, tudi omogočajo in izzivajo k primerjalnim raziskavam samih statuten in razmer med mesti v bližnjem in bolj oddaljenem prostoru.

Ob povedanem pa statuti s svojim namenom in sporočilnostjo, kot vir podatkov za raziskavo različnih vidikov življenja v preteklosti, narekujejo določeno stopnjo previdnosti. Ne smemo pozabiti, da gre za srednjeveške normativne akte, tedanja pravna zakonodaja pa je bila v prilagajanju dejanskim potrebam in vsakdanji praksi pogosto precej toga. Upravičeno se zastavlja vprašanje, ali je mogoče iz predpisanih pravil preprosto sklepati o dejanskih razmerah v družbi in vsakdanjem življenju. Do-

³⁹ Dosojene kazni v Piranu v 14. stoletju ne odstopajo od predpisanih v statutih (Mihelič, Telo kot predmet); za Koper podobna raziskava ni bila opravljena.

⁴⁰ Razen tega ob priložnosti te zadolžitve ne bom na noben način sprejel ali dal sprejeti poklona niti darila ali posojila. Ne bom zvijačno pomagal prijatelju in škodoval nasprotniku.

mneva o razhajanju med predpisanim in dejanskim stanjem za ta čas ni neumestna. Zaradi obilice podatkov, zbranih na enem mestu, pa mestni statuti so in ostajajo pogost, hvaležen predmet raziskovanja; moti le, da se statutarne določbe pogosto napačno razlagajo kot odraz dejanskih ustaljenih praks.

Za konec velja dodati še misel o kodeksu *Liber niger* in določilih kazenske zakonodaje, ki je veljala v srednjeveškem Kopru. Pri presoji srhljive okrutnosti deliktov in kazni, ki jih omenja, se moramo zavedati, da imata vsak čas in prostor lastna pravila življenjskega vedanja in načine, da jih uveljavljata. Zločin in kazen mora zgodovinar presojati le v kontekstu v nekem času in prostoru uveljavljenih načel. Uporaba sodobnih, evropskemu okolju lastnih vrednostnih meril, kaj je in kaj ni okrutno ali nasilno, je s stališča zgodovinske stroke neprimerna.

Viri in literatura

Literatura

Barbadicus, Augustinus, Finus, Raimundus, Vergerius, Carolus: *Statuta Iustinopolis metropolis Istriae*. Venetiis: apud Franciscum Salerni, & Ioannem Cagnolini, 1668.

Benussi, Bernardo: *Frammento demografico (Capodistria)*. Trieste, 1910.

Bonin, Zdenka: Ubožne ustanove v Kopru in njihova skrb za zdravje prebivalstva od 13. do začetka 20. stoletja. *Arhivi*, 32, 2009, št. 1, str. 7–32.

Bonin, Zdenka: Delovanje koprskih solin v obdobju beneške in avstrijske uprave. *Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa Istarsko gospodarstvo jučer i sutra*, Pazin, Pula, studeni 2013 = *Proceedings of the International scientific conference Istrian economy yesterday and tomorrow*, Pazin, Pula, november 2013 (ur. Križman Pavlović, Danijela), Pazin: Državni arhiv, 2015, str. 277–296 (Posebna izdanja, 38).

Caprin, Giuseppe: *L'Istria nobilissima I*, Trieste: F. H. Schimpff, 1905.

Caprin, Giuseppe: *L'Istria nobilissima II*, Trieste: F. H. Schimpff, 1907.

Darovec, Darko: *Notarjeva javna vera. Notarji in vicedomini v Kopru, Izoli in Piranu v obdobju Beneške republike*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko = Capodistria: Società storica del Litorale, 1994.

Darovec, Darko: *Davki nam pišejo kri. Gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike*. Koper: Založba Annales 2004.

Darovec, Darko: Ruolo dei vicedomini istriani nella redazione degli atti notarili in rapporto ad uffici affini dell'area adriatica. *Acta Histriae*, 18, 2010, št. 4, str. 789–822.

Darovec, Darko: Cum lampulo mantelli, *Acta Histriae*, 22, 2014, št. 3, str. 453–508.

Darovec, Darko: *Auscultauerint cum notario. Istrski notarji in vicedomini v obdobju Beneške republike*. Venezia: Cafoscarina, 2015.

Herkov, Zlatko: *Mjere Hrvatskog primorja s osobitim osvrtom na solne mjere i solnu trgovinu*. Rijeka: Historijski arhiv u Rijeci i Pazinu, 1971 (Posebna izdanja, 4).

Kambič, Marko: Certain aspects of the continuity and reception of Roman inheritance law in the statutes of Slovenian littoral towns. *Slovenian law review*, 2, 2005, št. 1/2, str. 87–103.

Kambič, Marko: Dednopravni položaj hčera po statutih piranskega komuna: recepcija ali kontinuiteta rimskega prava. *Acta Histriae*, 18, 2010, št. 4, str. 769–788.

Kambič, Marko: Care for minors in medieval town statutes at the juncture of the Holy Roman Empire and the Republic of Venice, with a note on the reception of Roman law. *Acta Histriae*, 29, 2021, št. 3, str. 611–636.

Likar, Darko: Arhitektura in razvoj obeh koprskih obzidij. *Annales, series historia et sociologia*, 19, 2009, 2. št. 313–340.

Margetič, Lujo: Brak na istarski način. *Vjesnik Hrvatskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 15, 1970, str. 279–308.

Margetič, Lujo, ur.: *Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668*. Koper: Pokrajinski arhiv; Rovigno: Centro di ricerche storiche, 1993.

Mihelič, Darja: K osvetlitvi nekaterih votlih mer srednjeveškega Pirana, *Kronika*, 37, 1989, št. 1–2, str. 22–26.

Mihelič, Darja: Vsakdanje življenje istrskih prebivalcev, kot ga odsevajo nekateri objavljeni mestni statuti, *Acta Histriae*, 2, 1994, št. 3, str. 173–180.

Mihelič, Darja: O otroštvu v srednjem veku (Trst, Koper, Izola, Piran), *Etnolog. Glasnik Slovenskega etnografskega muzeja*, 17, 2007, str. 17–29.

Mihelič, Darja: Nekdanji dogovori o reji živine na ozemlju istrskih mest. *Animalia, bestiae, ferae* - - -. *O životinjama u povijesti na jadranskom prostoru. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa = Animalia, bestiae, ferae* - - -. *Animals in history in the Adriatic area. Collected papers from the International Scientific Conference* (ur. Mogorović Crljenko, Marija in Uljančić-Vekić, Elena). Poreč: Zavičajni muzej Poreštine; Pazin: Državni arhiv; Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, 2015, str. 40–57.

Mihelič, Darja: Telo kot predmet predpisanih sodnih sankcij (Trst, Izola in Piran od 14. do 17. stoletja). *Corpus, Carnalitas* - - -. *O tijelu i tjelesnosti u povijesti na Jadranskom prostoru = The body and corporality in the history of the Adriatic. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa = Collected papers from the International Scientific Conference* (ur. Mogorović Crljenko, Marija in Uljančić, Elena). Poreč: Zavičajni muzej Poreštine; Pazin: Državni arhiv; Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, 2023, str. 43–56.

Mihelič, Darja: Gli statuti di Capodistria e la vita cittadina. *Acta Histriae*, 31, 2023, št. 4, str. 777–806.

Mlacović, Dušan: Koper v poznem srednjem veku: opažanja o mestu in njegovih portah po pregledu knjig koprskih vicedomov s konca 14. stoletja. *Acta Histriae*, 30, 2022, št. 4, str. 819–854.

Radossi, Giovanni: *Monumenta heraldica Iustinopolitana. Stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria*. Rovigno–Trieste: Unione Italiana – Fiume; Università Popolare di Trieste; Museo Regionale di Capodistria, 2003 (Collana degli atti Centro di Ricerche Storiche – Rovigno, N. 21).

Rogoznica, Deborah (ur.): Koper: urbana geneza: ob 400-letnici = Capodistria: genesi urbana: a 400 anni dalla Pianta di Capod'Istria. Koper = Capodistria: Histria editiones, 2020.

Žitko, Salvator: Vrata Muda ali »Contarinijev vhod«, iz 1516. *Carpaccio. Sacra conversatio: kontekst, ikonografija, raziskave = contesto, iconografia, indagini = kontekst, ikonografija, istraživanja* (ur. Krmac, Dean in Menato, Sara). Koper = Capodistria: Histria editiones, 2019, str. 141–152 (Histria colloquium, 6).

Zusammenfassung

DER ALLTAG DES MITTELALTERLICHEN KOPER IM SPIEGEL DER STADTSTATUTEN

Im Mittelalter regelten die Stadtstatute verschiedene Aspekte des Lebens in den städtischen Gemeinschaften der mediterranen Städten. Sie griffen in den Bereich der Stadtverwaltung, der Wirtschaft, des Familien- und Strafrechts, des öffentlichen Lebens etc. ein. Aus den Vorschriften der Statuten, die die konkrete Problematik in der Stadt regeln, können zahlreiche Merkmale des städtischen Umfelds, des Pulses der Stadt und ihres Alltags abgelesen werden. Dies gilt auch für die Statute von Koper aus dem Jahr 1423, die mit ihren Angaben das Bild der ehemaligen *civitas Iustinopolis* vervollständigen.

Die Stadt hatte ihren großen und kleinen Rat und eine verzweigte Verwaltung, die in alle Bereiche des Stadtlebens eingriff. An der Spitze standen der potestas et capitaneus mit vier Richtern, in der Verwaltung wirkten außerdem zahlreiche Beamte und städtische Angestellte mit, bis hin zum Ausrufer, der die Bürger über wichtige Ereignisse informierte. Die zwei Stadtspitäler boten den Kranken und Armen Zuflucht. Die Stadt hatte einen bezahlten Arzt. Für minderjährige Waisen und Gebrechliche sorgten Sachwalter.

Die Statute von Koper beschreiben Elemente der Physiognomie des städtischen urbanen Kerns und des ländlichen Gebiets von Koper. Für ersteres werden Stadtviertel mit Stadtplätzen und Mauer-

toren erwähnt. Ein Stadtturm mit Stufen und einer Glocke, von dem der Ausrufer die Bekanntmachungen verkündete, ist ebenfalls vermerkt. Auf dem Turm waren zwei Längenmaße für das Abmessen von Stoffen beim Handeln verzeichnet. Auf dem Hauptplatz stand ein Stein mit Hohlmaßen für das Messen von rieselfähigen Nahrungsmitteln. In der Stadt werden die Domkirche und zwei Spitäler erwähnt: das Spital der hl. Nazarius auf dem heutigen Prešeren-Platz und das Armenspital des hl. Markus auf dem heutigen Museumsplatz. Außerdem wird der Stadtteil Brolo angeführt, der durch die Statute vor Zerstörung und Verunreinigung geschützt war, sowie der mit Grass bewachsene *Campo Marcio*. Die Stadt war von öffentlichen Wegen durchzogen. Die Statute sorgten für deren Begehrbarkeit und Sauberkeit. Unter den Wirtschaftsobjekten waren die Fleischerei und das Fischhaus von Bedeutung. Brot wurde in Brotbacköfen gebacken. Das gesellige Leben spielte sich in Gasthäusern ab. Bei den Häusern lagen Gärten und in der Stadt gab es auch einige Stallungen für Vieh.

Die Statute behandelten auch das landwirtschaftliche Umland von Koper, das sehr umfangreich war. Es wurde von Wasserläufen und Quellen bewässert. Die wichtigsten Flösschen waren Rižana und Badaševica, sie wurden von öffentlichen Wegen gequert, auf denen die Brücke *Trauolchi* (*Canzani*) sowie eine Holzbrücke (über Badaševica) auf der Trasse Richtung Montinjan erwähnt werden. Im Hinterland zählten die Statute zahlreiche Dörfer auf, auf dem Fluss Rižana Mühlen und ein Gasthaus, auch Torkeln werden vermerkt. Die führende Kulturpflanze, die im Gebiet von Koper vorherrschte, war die Weinrebe, im Übrigen wuchsen dort Oliven- und Apfelbäume und andere Obstbäume sowie Kastanien; auch Wiesen, Weiden und Wald gediehen, außerdem waren Salinen wirtschaftlich bedeutsam.

Die Verordnungen der Statuten kümmerten sich um den urbanen Raum und das städtische Hinterland, sowohl hinsichtlich der Ordentlichkeit, des Schutzes und der Kultivierung als auch im Hinblick auf die Eigentümerschaft. Sie regelten den Verkehr von Immobilien, angefangen von deren Nutzung zu Erwerbszwecken bis hin zu Eigentumsveränderungen in Form von Verkäufen, Versteigerungen und Nachlässen; außerdem bestimmten sie die

Verhältnisse zwischen Arbeitgebern und bezahlten Arbeitern.

Die Statute griffen auch in die Intimsphäre der Bewohner von Koper ein, nämlich in deren Familienleben. Dieses wurde unter Betonung der Vermögensseite behandelt. Üblich war ein gemeinschaftliches Vermögen der Ehepartner »wie Bruder und Schwester«. Zahlreiche Vorschriften widmeten sich der Verschuldung, den Testamenten und dem Erben unter Eheleuten. Auch die Geschäfts- und Vermögensrechte von Ehefrauen und zum Teil Kindern wurden festgelegt, ebenso die Vormundschaft für Waisen.

Der Arbeitsrhythmus wurde im Lauf des Jahres durch zahlreiche Feiertage und Tage, an denen bestimmte Arbeiten nicht verrichtet wurden, aufgelockert. Die Arbeitswoche dauerte von Montag bis zum abendlichen Glockenläuten am Samstag, als auch die Gasthäuser schlossen. Die Glocke der Uhr schlug morgens, um neun, um drei Uhr nachmittags sowie zur Abendmesse. Wann die Bewohner von Koper die täglichen Mahlzeiten zu sich nahmen ist aus der Statuten nicht ersichtlich, man kann aber aus dem Angebot in den Nahrungsmittelbetrieben und am Markt sowie aus den Bodenerzeugnissen des Hinterlandes die Bestandteile der Menüs resümieren: Getreide, Mehl, Brot, Milch, Topfen, Käse, Esswaren, Obst, Kastanien, Kräuter, Wein, Senf, Öl, Salz, Honig, Frischfleisch vom Kleinvieh, frisches und gesalzenes Schweinefleisch, Hühner, Kapaune, Küken, Fasane, Rebhühner, Hasen, Ziegenböcklein, Lämmer, Eier. Über den Wohnkomfort in den eigenen vier Wänden erfahren wir aus den Statuten nicht viel – erwähnt wird zum Beispiel ein Bett mit einem Kissen, einer Decke und Bettlaken als Gegenstand des Nachlasses eines verstorbenen Ehepartners.

Die Stadtstatute beinhalteten in der Regel einen Komplex, der das Benehmen in der Öffentlichkeit vorschrieb sowie Sanktionen für strafbare Handlungen, die die Sicherheit der Stadt und ihrer Bewohner bedrohten. Man trachtete nach öffentlicher Ordnung und Ruhe und war bemüht, die Unantastbarkeit des Vermögens zu schützen. In den Statuten von Koper gibt es keine Bestimmungen hinsichtlich krimineller Delikte: die *civitas Iustinopolis* mit ihrem Distrikt richtete sich in Kriminalangelegen-

heiten nach den Statuten und Verordnungen der Kommune Venedig. Die »fehlenden« Strafbestimmungen sind im gesonderten Dokument *Liber niger* umrissen, das im Fond des alten Stadtarchivs von Koper im Archivio di Stato di Venezia aufbewahrt wird.

Schlagwörter: Mittelalter, Koper, Stadtstatute von Koper, Stadtleben, Liber niger